

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

28 februari 1968

53e jrg.

No. 2633

Verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers;
P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

INHOUD

Drs. R. Iwema:

De Amerikaanse voorsprong;
enkele cijfers 173

Prof. Dr. H. J. Frietema:

Een bankroet van het melk- en
zuivelbeleid? 175

*Prof. Dr. C. F. Scheffer en Drs. J. K.
Sistermanns:*

Beschouwingen rond de „Solomon-
grafiek” 179

Drs. A. A. Soetekouw en H. Volten:

Algemene dienstplicht in ontwik-
keling 183

Drs. G. J. Aeyelts Averink:

Wat de jeugd heeft, is de toekomst? 186

Ingezonden stukken 187

Prof. Dr. C. D. Jongman:

Geld- en kapitaalmarkt 192

Recente publikaties 193

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

De Amerikaanse voorsprong; enkele cijfers

De klein-Europese bekommernis om de befaamde „technological” en/of „managerial gap”, weerspiegeld in de — met een malicieuze variatie op zijn oorspronkelijke titel — wel als „Le déficit Européen” aangeduide Franse bestseller, heeft de welvaartsvoorsprong van de Verenigde Staten op Europa een nieuwe actualiteit verleend. Er bestaat namelijk tussen de bedoelde „gap” en dit welvaartscontrast — hoezeer de richting van de causaliteit, zolang het eerste begrip niet scherper is gedefinieerd, onduidelijk blijft — een onmiskenbare samenhang. Welnu, over die laatste en niet over de eerste kloof — waarover cijfermatig bijzonder weinig bekend is — in dit en een volgend nummer enkele cijfers. Misschien kunnen deze enige achtergrondinformatie verschaffen. Het ligt daarbij voor de hand de Amerikaanse welvaart en haar componenten te vergelijken met die van het kleine of Franse Europa. Italië, dat wat het noordelijk deel betreft, een aan de overige E.E.G.-landen verwante structuur heeft, doch wat betreft het zuidelijk deel nog geheel als ontwikkelingsland moet worden gezien, is daarbij buiten beschouwing gelaten, evenals het kleine Luxemburg.

Het gebruikelijke welvaarts criterium is het bruto nationaal product per hoofd van de bevolking. In de volgende cijfers is dit voor de betreffende landen voor 1965 — het laatste jaar waarvoor de definitieve cijfers volledig beschikbaar zijn — weergegeven in U.S. dollars, omgerekend tegen officiële wisselkoersen: Verenigde Staten \$ 3.558, Nederland \$ 1.546, België \$ 1.782, West-Duitsland \$ 1.898 en Frankrijk \$ 1.924. De aldus gemeten welvaart blijkt te variëren van 43,5 pCt. van die van de Verenigde Staten voor Nederland, tot 54,1 pCt. voor Frankrijk. Bij internationale welvaartsvergelijking verdient een omrekening tegen koopkrachtpariteiten echter in beginsel de voorkeur. Waarschijnlijk de meest betrouwbare en in elk geval de meest recente zijn die ontwikkeld in de O.E.C.D.-studie *International comparisons of real incomes* (Parijs 1966). Bij hantering daarvan ontstaat het volgende beeld: Verenigde Staten \$ 3.558, Nederland \$ 1.927, België \$ 1.820, West-Duitsland \$ 2.303 en Frankrijk \$ 1.988. De Europese welvaart als percentage van de Amerikaanse varieert nu van 51,2 pCt. voor België tot 64,7 pCt. voor West-Duitsland. Nederland stond zijn laatste plaats af aan zijn Benelux-partner, Frankrijk zijn eerste aan de Bondsrepubliek.

Ook bij omrekening tegen koopkrachtpariteiten kunnen echter tegen het gebruikelijke welvaarts criterium ernstige bedenkingen worden aangevoerd. Daar het bruto nationaal product — per definitie — uitsluitend door de beroepsbevolking wordt voortgebracht, zal het, ceteris paribus, per hoofd van de bevolking groter zijn, naarmate het aandeel van de beroepsbevolking in de totale bevolking hoger ligt. Nu bestaan er in dit opzicht tussen de landen aanzienlijke verschillen. Het procentuele aandeel van de beroeps- in de totale bevolking was in 1965 voor de Verenigde Staten: 38,9 pCt., voor Nederland 36,1 pCt., voor België 38,6 pCt., voor West-Duitsland 45,5 pCt. en voor Frankrijk 40,3 pCt. Variaties van land tot land in de omvang van het bruto nationaal product per hoofd van de bevolking veroorzaakt door verschillen in de bovengenoemde percentages moeten echter eerder als een kwestie van verschil in *bestedingswijze* dan in *hoogte* van de welvaart worden beschouwd. Een in vergelijking met andere landen verhoudingsgewijs kleine beroepsbevolking als gevolg van toetreding op hogere leeftijd (bijv. door langere schooltijd) en uittreding op lagere leeftijd (door vroegere

pensionering) betekent eenvoudig dat de welvaart in het betreffende land ten dele op een andere wijze wordt genoten. Hetzelfde geldt voor het in meerdere of mindere mate verrichten van beroepsarbeid door gehuwde vrouwen.

In dit laatste geval is er echter nog een extra reden om variaties in de mate van deelneming aan het productieproces bij de berekening van het welvaartspeil te elimineren. Als gevolg van een bij de samenstelling der nationale rekeningen op praktische gronden gebruikelijke boekhoudkundige fictie, worden namelijk huisvrouwen niet tot de beroepsbevolking gerekend en hun diensten niet bij het bruto nationaal produkt geteld. Daardoor berust de vermeerdering van dit produkt per hoofd van de bevolking als gevolg van het gaan verrichten van beroepsarbeid door huisvrouwen, voor zover deze in de plaats van hun huishoudelijke arbeid komt, gedeels op een rekenfout. Zelfs verschillen in de relatieve omvang der beroepsbevolking veroorzaakt door variaties van land tot land in de leeftijdsopbouw der bevolking (kwesties van gezinsgrootte en gemiddelde levensduur) zouden tot verschillen in welvaartsbesteding kunnen worden herleid. Op dit laatste punt wijken de onderzochte landen echter niet al te zeer van elkaar af. De grootste afwijkingen liggen in de mate waarin de bevolking in de actieve leeftijdsgroep (15-65 jaar) tot de beroepsbevolking behoort. Deze deelnemingspercentages bedroegen in 1965: voor de Verenigde Staten ca. 67 pCt., waarvan voor vrouwen ca. 44 pCt., voor Nederland resp. 60 en 27 pCt., voor België resp. 63 en 38 pCt., voor West-Duitsland resp. 70 en 49 pCt. en voor Frankrijk resp. 67 en 43 pCt.

Om de hierboven uiteengezette redenen verdient als welvaarts criterium het bruto nationaal produkt per hoofd van de beroepsbevolking de voorkeur boven dat per hoofd van de totale bevolking. Het produkt per hoofd van de *werkzame* beroepsbevolking is weer minder geschikt, omdat daarmee — ten onrechte — tevens het verschil in werkgelegenheid tussen de landen uit de welvaartsvergelijking zou worden geëlimineerd. Het gaat namelijk weer wat al te ver om ook de onvrijwillige werkloosheid als een vorm van welvaartsbesteding te beschouwen. Het bruto nationaal produkt per hoofd van de beroepsbevolking bedroeg in 1965 (in koopkrachtpariteiten) voor: de Verenigde Staten \$ 9.153, voor Nederland \$ 5.345, voor België \$ 4.715, voor West-Duitsland \$ 5.063 en voor Frankrijk \$ 4.938. Nederland blijkt nu plotseling van de Europese landen de hoogste welvaart te genieten; de verhouding met het Amerikaanse welvaartspeil varieert nu van 51,5 pCt. voor België tot 58,4 pCt. voor ons eigen land.

Helaas is echter ook dit laatste welvaarts criterium nog geenszins adequaat. Het gemiddeld aantal werkuren per jaar — het produkt van de lengte der gemiddelde werkweek en het jaarlijks aantal werkweken — varieert namelijk aanmerkelijk van land tot land, zoals uit de volgende cijfers voor 1965 moge blijken: Verenigde Staten 1.895 uren, Nederland 2.213 uren, België 1.938 uren, West-Duitsland 2.073 uren en Frankrijk 2.098 uren. Daar ook de vrije tijd allereerst als een vorm van welvaartsbesteding moet worden beschouwd, dient ook de invloed van verschil in de gemiddelde arbeidstijd bij de welvaartsvergelijking te worden uitgeschakeld. Het uiteindelijk gekozen welvaarts criterium wordt daarom: het bruto nationaal produkt per man-uur van de beroepsbevolking. Dit levert voor 1965 de volgende vergelijking op (in koopkrachtpariteiten): Verenigde Staten \$ 4,83, Nederland \$ 2,42, België \$ 2,43, West-Duitsland \$ 2,44 en Frankrijk \$ 2,35.

Het resultaat is wellicht voor velen op het eerste gezicht verrassend. Niet wat betreft de verhouding tussen Amerika en Europa. De Amerikaanse welvaart blijkt, op deze wijze berekend, vrijwel exact het dubbele van de klein-Europese te bedragen, hetgeen wel ongeveer met de gangbare opvattingen daaromtrent overeenkomt. Wel echter wat de verhouding tussen de Europese landen onderling aangaat. Tussen deze landen blijkt nu namelijk van een welvaartsverschil nauwelijks sprake te zijn. Gezien de foutenmarges waarmee berekeningen als de onderhavige onvermijdelijk zijn behept, is de berekende welvaart van Nederland, België en West-Duitsland exact gelijk en ligt die van Frankrijk — waarschijnlijk — een fractie daarbeneden. De mate waarin de respectieve bevolkingen in het productieproces actief zijn, verschilt daarentegen sterk. Tot besluit nog een vergelijking daarvan, waarbij als „inspanningsmaatstaf” is genomen het feitelijk gewerkte aantal man-uren per jaar per hoofd van de totale bevolking: Verenigde Staten 703 man-uren (index 100), Nederland 792 (113), België 737 (105), West-Duitsland 938 (133) en Frankrijk 839 (119). Het zal de lezer niet verbazen dat de Duitsers zich aanmerkelijk drukker maken dan de Belgen. De Nederlanders nemen een middenpositie in; weliswaar werken we het langst, maar onze vrouwen doen nog niet zo erg mee.

Is door de toegepaste kunstgrepen het inter-Europese welvaartsverschil vrijwel gesneuveld, dat tussen (het Frans-Duitse) Europa en de Verenigde Staten is geheel overeind blijven staan. Ten einde de bronnen van dit laatste te lokaliseren, zal het in een aantal componenten moeten worden ontleed. Daarover een volgende keer.

R. Iwema

(I.M.)

Een bankroet van het melk- en zuivelbeleid?

Er heerst onder de exponenten van vooral de Nederlandse zuivelindustrie een uitgesproken gevoel van onbehagen. De melkproductie, sterk aan seizoenschommelingen onderhevig, is het jaarlijkse dieptepunt weer gepasseerd en zal binnen enkele weken snel toenemen. De verwerkende industrie zal daaraan de meest rendabele bestemming moeten geven. Nog zijn de voorraden produkten, die uit de markt zijn genomen om te sterke prijsdalingen te voorkomen, niet geruimd. De huidige voorraden boter zijn zelfs onverkoopbaar. De mogelijkheid om onbepaalde hoeveelheden mager melkpoeder aan de daartoe ingestelde instantie tegen vooraf vastgestelde prijzen te verkopen, is plotseling vervallen, hetgeen vrijwel zeker tot een geforceerde productie van kaas en dus waarschijnlijk tot een ineenstorting van de daarvoor te bedingen prijzen zal leiden. De buitenlandse afzet biedt weinig perspectief. Belanghebbenden moeten zich wel er bij neerleggen dat Groot-Brittannië, verreweg het grootste invoerland van zuivelprodukten ter wereld, voorlopig niet tot de E.E.G. zal worden toegelaten. En er is ten slotte de devaluatie van het pond sterling. Daarom is het begrijpelijk dat het bedrijfsleven zit te springen om maatregelen, die de verwerkende industrie en de handel het gewenste houvast zouden kunnen bieden.

Met ingang van 1 april a.s. zou de gemeenschappelijke Europese markt voor melk en zuivelprodukten in werking moeten treden, maar herhaaldelijk zijn in Brussel besluiten uitgesteld. Het vermoeden dat Brussel met de handen in het haar zit, lijkt alleszins gemotiveerd, al moet daaraan worden toegevoegd dat het bedrijfsleven zelf verdeeld is over de vraag wat er nu eigenlijk moet gebeuren. Dat het hier een bijna hopeloos ingewikkeld vraagstuk betreft, is mijns inziens niet voor discussie vatbaar. Dat bleek trouwens ook uit het opvallend matte verloop van de recente discussies in de Tweede Kamer over de begroting van het Ministerie van Landbouw, waar noch de Minister noch de Kamerleden enig perspectief konden bieden. Het zal, hoop ik, ook blijken uit onderstaande beschouwingen, die overigens meer een analyse van de crisissituatie bedoelen te zijn dan dat hierin het geheim van een oplossing zou zijn te vinden.

OVERPRODUKTIE

De kern van het probleem is de voortdurend sterk stijgende melkproductie, niet alleen in ons land maar ook elders en met name in het E.E.G.-gebied. Niet zonder reden memoreer ik in eerste instantie de geleidelijk gestegen melkproductie in Nederland. Deze bedroeg in 1938 ongeveer 5.340 mln. kg en daalde vanzelfsprekend sterk gedurende de tweede wereldoorlog. Aanvankelijk was er na de oorlog schaarste, die pas geleidelijk kon worden overwonnen. In 1949 werd het vooroorlogse peil overschreden: de productie bedroeg toen 5.467 mln. kg. Daarna zette

zich de stijging voort, alsof er niets aan de hand was, hetgeen toch wel het geval was. Want reeds in het zgn. melkjaar 1951-1952 kon de productie niet meer tegen lonende prijzen worden verkocht; dit is in alle daarop volgende jaren zelfs in steeds sterkere mate het geval geweest, zodat van overheidswege in toenemende mate steun aan de producenten werd verleend.

Noch het bedrijfsleven noch de overheid realiseerde zich de ernst van deze afzetmoeilijkheden. Men ging er kennelijk van uit dat de verstoring van het evenwicht tijdelijk zou zijn en had vertrouwen in de concurrentiepositie van de Nederlandse zuivelindustrie. Bovendien was daar het perspectief van de E.E.G.: vooral Duitsland was een belangrijk invoerland van zuivelprodukten en de gedachte dat onze exporteurs vrije toegang tot die belangrijke markt zouden krijgen en daar dank zij de relatief lage kostprijs ook zeer goed zouden kunnen concurreren, was haast te mooi om waar te zijn. Wel stond daar tegenover dat onze positie op de buiten-Europese markt wel eens ongunstig beïnvloed zou kunnen worden, maar dat bezwaar was zeker niet doorslaggevend te achten. Inderdaad, dat waren destijds toch wel de gangbare opvattingen en deze overwegingen maakten dat ook in landbouwkringen de E.E.G. werd aanvaard.

Ter verklaring van deze voortdurend toegenomen en nog steeds toenemende melkproductie (in 1967 werd meer dan 7.500 mln. kg melk voortgebracht!) zou men kunnen aanvoeren dat de productie daarvan blijkbaar lonend is geweest in verhouding tot andere landbouwprodukten. Het moge dan waar zijn dat „farming is a way of living”, zoals de Amerikanen het uitdrukken, maar niet ontkend kan worden dat ook de boer er naar streeft dat assortiment landbouwprodukten voort te brengen, dat het meest rendabel is, daarbij de optimale geschiktheid van de grond en andere technische omstandigheden in aanmerking genomen.

Toch moet hierbij een belangrijke kanttekening worden gemaakt. De invloed van technologische factoren op de omvang van de landbouwproductie is namelijk zeer groot. Voortdurend immers wordt meer kunstmest meer doeltreffend aangewend, waardoor meer gras per hectare wordt verkregen en dientengevolge meer vee kan worden gehouden. Maar belangrijker is nog dat de melkproductie per koe steeds groter wordt, doordat de selectie van het fokmateriaal, door technische en wetenschappelijke vindingen gestimuleerd, een steeds grotere betekenis krijgt. De invloed van de kunstmatige inseminatie bijvoorbeeld kan in dit verband worden genoemd. De mogelijkheid om akkerbouwland als weiland te gebruiken om daardoor tot een grotere melkproductie te komen, laat ik buiten beschouwing; deze factor heeft een in dit verband te verwaarlozen betekenis.

Reeds is, ter verklaring van de overproductie, gewezen op de relatieve rentabiliteit van de melkveehouderij. Aan deze oorzaak ken ik echter een geringere betekenis toe

dan aan de zoëven aangeduide technologische omstandigheden. Ik zou het rentabiliteitsvraagstuk dan ook verder onbesproken willen laten, ware het niet dat in dit verband op één aspect daarvan wel moet worden gewezen en dit betreft de merkwaardige incongruentie van de privaateconomische en de nationaal-economische benadering van het rendement van meer krachtvoer om met behulp daarvan meer melk te verkrijgen. Het is duidelijk dat de boer wordt gestimuleerd om meer krachtvoer aan het melkvee toe te dienen, naarmate voor de aldus verkregen melk een in verhouding tot de extra kosten gunstige melkprijs wordt verkregen. Een belangrijk feit in dit verband is nu dat de boer er op kan rekenen dat hij voor deze betrekkelijk dure melk de volle garantieprijs zal ontvangen. Nationaal-economisch brengt deze additionele melk echter veel minder op dan de garantie- of richtprijs. Immers, van deze additionele melk gaat een uitgesproken prijsdrukkende werking uit. Zelfs is het allerminst uitgesloten dat de netto opbrengst van deze extra hoeveelheid melk bij nader onderzoek negatief zou blijken.

STEUNMAATREGELEN

De steunverlening aan de producent heeft een gemengd karakter. In de eerste plaats namelijk zijn grote marktordenende bevoegdheden verleend aan het Produktschap voor Zuivel. Deze publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie werkt onder verantwoordelijkheid van de Minister van Landbouw. Tot voor kort werd, voor zover de met behulp van deze marktordening geëffectueerde opbrengst van de melk- en zuivelprodukten, uitgedrukt per kg melk, beneden een door de Minister toegezegde garantieprijs bleef, het ontbrekende uit de schatkist aangevuld¹⁾. Aangetekend zij nog dat deze garantieprijs is gebaseerd op rentabiliteitsberekeningen van in maatschappelijk opzicht waardevol te achten bedrijven. Een marktordenend en een garantiebeleid dus. In de andere E.E.G.-landen, die geen export-saldi hadden, waren eveneens steunmaatregelen van kracht; de marktordening aldaar bestond voornamelijk uit handelspolitieke protectie, hetgeen onze export uiteraard belemmerde en bedreigde. Trouwens, ook in vele landen buiten de E.E.G. houdt de landbouwpolitiek steun aan de melk- en zuivelproductie in.

Het ligt voor de hand dat de zoëven geschetste technologische ontwikkelingen ook in andere hoogontwikkelde landen hun uitwerking hadden. Ook buiten onze grenzen werd in toenemende mate een additionele melkproductie verkregen door extra toediening van krachtvoer. Typerend voor deze situatie is dunkt mij Duitsland. Nog tot omstreeks 1950 was Duitsland, na Engeland, het tweede importland voor zuivelprodukten in de wereld. Later, ik weet helaas niet meer waar en wanneer, voorspelde Prof. Fritz Baade dat Duitsland ten aanzien van de landbouwproductie hard op weg was naar zelfvoorziening. Dit leek mij onwaarschijnlijk voor wat de melk- en zuivelproductie betreft, maar in zijn nieuwjaarsrede betoogde onlangs de voorzitter van het Produktschap voor Zuivel, Ir. van Dam, dat in 1975 alle lid-staten van de E.E.G., op Italië na, zelfvoorzienend zullen zijn.

EXPORTMOGELIJKHEDEN

Nu zou deze toeneming van de melkproductie in Nederland en elders in Europa geen groot probleem vormen, ware het niet dat de exportmogelijkheden niet dienovereenkomstig zijn toegenomen. Ik wil hier geen poging doen „de wereldmarkt” van zuivel- en melkprodukten te analyseren, niet alleen omdat ik mij daartoe niet in staat acht maar het zou ons ook te ver voeren. De markten in binnen- en buitenland voor consumptiemelk, consumptiemelkprodukten (pap, vla, yoghurt, koffiemelk e.d.), zuivelprodukten (boter en kaas) en melkprodukten (gecondenseerde melk en melkpoeder) hebben namelijk ieder hun eigen problematiek. Op enkele aspecten van dit ingewikkelde vraagstuk wil ik echter wel wijzen.

In de eerste plaats dan Groot-Brittannië, vanouds de invoermarkt van zuivelprodukten par excellence. Op deze markt zijn onze grootste concurrenten Nieuw-Zeeland en Australië, waar niet alleen doordat de natuurlijke omstandigheden veel gunstiger zijn dan ten onzent tegen belangrijk lagere kostprijzen kan worden geproduceerd, maar deze exportgebieden hebben bovendien een handelspolitieke preferentie op de Engelse markt. Ook in Engeland wordt de prijs van boter in sterke mate gedrukt doordat veel consumenten de voorkeur aan margarine geven als de prijsverhouding daartoe aanleiding geeft.

Ik noemde terloops de invloed van de margarine op de prijsvorming van boter in Groot-Brittannië. Hetzelfde effect is vanzelfsprekend waar te nemen in Nederland. In 1938 bedroeg de kleinhandelsprijs van margarine volgens *Het Financieele Dagblad* van 24 november 1967, dat zijn gegevens aan het C.B.S. ontleende, 67 pCt. van die van boter. In dat jaar werd 5,5 kg boter en 7,1 kg margarine per hoofd verbruikt. Maar in 1966 was de detailhandelsprijs van margarine slechts 29 pCt. van die van boter. Het verbruik van boter was in dat jaar gedaald tot 5,0 kg per hoofd en dat van margarine gestegen tot 20,1 kg per hoofd. Deze gegevens zijn, voor wat de huidige en toekomstige boterconsumptie betreft, nog te gunstig, want in het Officieel Orgaan van de Koninklijke Nederlandse Zuivelbond van 21 dezer wordt vermeld dat het verbruik van boter per hoofd in ons land voor 1967 op ca. 3,3 kg kan worden gesteld. Hetzelfde weekblad memoreert dat de kleinhandelsprijzen van boter in maart 1966 nog f. 4,72 per kg en in mei 1967 en daarna f. 5,78 per kg bedroegen!

Dit zijn structurele verschijnselen van grote betekenis voor de zuivelindustrie, waaraan ogenschijnlijk niet de minste aandacht is geschonken. Want, terwijl de Nederlandse boterproductie in 1938 ongeveer 100.000 ton bedroeg, werd in 1966 nog praktisch dezelfde hoeveelheid boter gefabriceerd. Weliswaar is het totale verbruik ten gevolge van de sterke groei van de bevolking toegenomen maar Nederland moet toch altijd nog zo'n 40.000 ton

¹⁾ Ik zie hierbij af van de wijziging die inmiddels in het Nederlandse melk- en zuivelbeleid onder invloed van de E.E.G. is gekomen, waarbij niet een garantieprijs maar een richtprijs wordt vastgesteld.

(I.M.)

 N.V. SLAVENBURG'S BANK

exporteren. Dat de boterproductie nog altijd zo'n grote omvang heeft, moet censeels worden toegeschreven aan het „standaardisatiebesluit”, ten gevolge waarvan het vetgehalte in de consumptiemelk tot 3 pCt. is teruggebracht, terwijl de Nederlandse melk thans gemiddeld 3,8 pCt. vet bevat. Anderdeels heeft de enorme melkproductie de boterproductie vergroot en, gezien de feitelijke onmogelijkheid om het in de melk aanwezige botervet via een andere weg te verkopen, daarmee het boteroverschot veroorzaakt.

Een enkele opmerking over de positie van de Nederlandse kaas op de exportmarkten. Het produkt heeft in het buitenland een uitstekende naam, de potentiële expansiemogelijkheden zijn groot en er wordt voor kaas, vooral in het buitenland, een intensieve collectieve reclame gemaakt. Toch zou een iets te groot aanbod op korte termijn de feitelijke marktverhoudingen verstoren en tot aanzienlijk lagere producentenprijzen leiden. Want een forse verlaging van de prijs af-fabriek zou slechts heel weinig invloed hebben op de detailhandelsprijzen in het buitenland en dus nauwelijks tot een grotere vraag leiden, afgezien nog van het feit dat de consumptie in sterke mate een traditioneel karakter heeft. Vandaar dat het bedrijfsleven met klem op maatregelen aandringt, die de kaasproductie indirect beperken. Het is duidelijk dat de aangevoerde argumenten des te krachtiger zijn, naarmate de melkproductie elk jaar weer groter is en de andere uit de melk te fabriceren produkten geen perspectief bieden, hetgeen reeds ten aanzien van het botervet is aangetoond.

INLEVERINGSREGELINGEN

Onder deze omstandigheden spreekt het vanzelf dat zowel voor boter als voor kaas en ook voor mager melkpoeder zgn. inleveringsregelingen zijn afgekondigd, met behulp waarvan een bodem in de markt wordt gelegd. Deze inleveringsregelingen bestaan hierin dat genoemde produkten tegen vooraf vastgestelde prijzen in onbeperkte mate aan een semi-overheidsinstelling, het Voedselvoorzienings In- en Verkoopbureau (VIB), kunnen worden verkocht. Het VIB laat de uit de markt genomen produkten opslaan en moet hiervoor later een bestemming trachten te vinden zonder de normale handel te frustreren.

Wat de inleveringsregeling voor boter betreft, kan erop worden gewezen dat van koelhuisboter niet kan worden gezegd dat deze kwalitatief onvervangbaar zou zijn en het produkt wordt dus tegen wezenlijk lagere prijzen verkocht, hetgeen in verband met de concurrentie van margarine van grote betekenis voor de verkoop is. Uit de markt genomen kaas behoeft geenszins als tweede kwaliteit te worden verkocht, maar de verkoop van deze kaas is praktisch niet mogelijk zonder²⁾ dat de normale handel wordt benadeeld. Het mager melkpoeder²⁾ ten slotte kan tegen relatief lage kosten worden bewaard, gaat in kwaliteit niet noemenswaard achteruit en kan als veevoer worden verkocht.

De voorzitter van het Produktschap voor Zuivel merkte onlangs met nadruk op dat het stelsel van de inleveringsregelingen goed heeft gewerkt. Ik ben dat maar zeer ten dele met hem eens. Van mijn zienswijze gaf ik blijk in een beschouwing in *De Economist* van juli/augustus 1961, maar ik zou daaraan thans willen toevoegen dat het uit de markt nemen van zuivelprodukten in het verleden wel degelijk op korte termijn kan hebben bijgedragen tot een grotere geldelijke opbrengst van de totale melkplak dan zonder inleveringsregelingen het geval zou zijn geweest. Dit sluit

echter niet uit dat onze concurrentiepositie op den duur hierdoor is verzwakt. Hierdoor bevordert men namelijk niet alleen de buitenlandse (Deense) concurrentie, maar bovendien is de stimulans komen te ontbreken om structureel zwak in de markt liggende produkten door andere te vervangen. Trouwens, de heer Van Dam vermeldde in zijn eerder geciteerde rede dat in 1967 35 pCt. van de boterproductie onder de een of andere regeling van het Produktschap viel. Ook op dit terrein is het economisch motief onontbeerlijk om de totstandkoming van nieuwe vindingen, nieuwe produkten en nieuwe afzetgebieden voldoende te stimuleren.

Terwijl er vroeger kennelijk van werd uitgegaan dat inleveringsregelingen in verband met de sterke seizoenschommelingen in de melkproductie niet konden worden gemist, is langzamerhand toch wel duidelijk geworden dat de overproductie een structureel en geen tijdelijk verschijnsel is. Aanvankelijk werd deze conclusie versluierd doordat het bij herhaling gelukte de uit de markt genomen hoeveelheden boter later zodanig te plaatsen dat de handel niet werd verstoord. Een factor van betekenis was o.a. de staatshandel in Groot-Brittannië. Bovendien namen larden achter het ijzeren gordijn destijds nog belangrijke hoeveelheden af (thans zijn deze exporteurs). Geleidelijk evenwel namen de bezwaren toe, die aan deze inleveringsregelingen zijn verbonden. Er werden telkens grotere hoeveelheden produkten voor opslag aangeboden, terwijl de kostprijs van de melk geleidelijk steeg, zodat van overheidswege steeds grotere bedragen moesten worden gesuppleerd om de verplichtingen jegens de melkveehouders te honoreren.

Een grote moeilijkheid ontstond toen begin 1967 de Minister van Landbouw zijn sanctie niet gaf aan het besluit van het bestuur van het Produktschap om de inleveringsregeling voor mager melkpoeder te continueren. Vermoedelijk heeft de Minister niet alleen rekening willen of moeten houden met de melk- en zuivelpolitiek, die in Brussel is ontworpen, waarbij trouwens toeslagen op mager melkpoeder voor veevoederdoeleinden zullen worden verleend, maar bovendien heeft waarschijnlijk een rol gespeeld dat de uitvoermogelijkheden voor mestkalveren plotseeling sterk werden beperkt, hetgeen op de afzetmogelijkheden van gedatureerde melkpoeder door het VIB uiteraard een ongunstige invloed had, want het uit de markt genomen melkpoeder werd grotendeels voor dat doel verkocht.

Volledigheidshalve merk ik op dat wie de vraag stelt of dan niet een groot deel van de overtollige melk in de vorm van „condens” (ongesuikerde en/of gesuikerde, volle en/of afgeroomde gecondenseerde melk) zou kunnen worden verwerkt, wel in aanmerking dient te nemen dat „condens” in hoofdzaak als merkartikel in blikjes wordt verkocht, hetgeen betekent dat de verkoop daarvan zwaarlijk kan worden geforceerd. Bovendien heeft de condensindustrie de weerslag ondervonden van de politieke moeilijkheden in Indonesië en elders in Zuid-Oost-Azië. Het is dan ook volkomen begrijpelijk dat Ir. van Dam in zijn reeds eerder aangehaalde nieuwjaarsrede onder meer verzuchtte: „het resultaat” (van het niet continueren van een inleveringsregel voor mager melkpoeder) „is, dat wij nu geconfronteerd worden met een eigenlijk onverantwoord grote kaasproductie en niet onaanzienlijke voorraden kaas bij het VIB”.

²⁾ Dit is ontroomde melk tot poeder ingedampt.

WELK E.E.G.-BELEID ?

De beslissingsbevoegdheid verschuift meer en meer van Den Haag naar Brussel, en het Produktschap voor Zuivel is dan ook niet meer de enige adviserende instantie op dit gebied. Een dringende vraag is daarom met welke voorstellen de Europese Commissie zal komen om de gemeenschappelijke zuivelmarkt, die per 1 april a.s. van kracht moet worden, te realiseren. Met name is belangrijk welk standpunt de Europese Commissie zal innemen ten opzichte van de vraag of er een inleveringsregeling voor mager melkpoeder zal moeten komen. Vooral het Nederlandse bedrijfsleven dringt daarop krachtig aan.

In Brussel heeft men vooralsnog alleen een inleveringsregeling voor boter op het oog, maar de Europese Commissie betwijfelt nu al of deze voldoende effect zal kunnen sorteren, want de botervoorraden in het E.E.G.-gebied zijn onrustbarend toegenomen. Bovendien zal liquidatie daarvan grote financiële offers vragen. Nog verontrusterend misschien is het feit dat de verkoop van koelhuisboter weliswaar enige verlichting kan brengen door het verbruik van margarine wat terug te dringen, maar het aanbod daarvan belemmert tevens de verkoop van verse boter, waarnaar juist de vraag te wensen overlaat. Een vicieuze cirkel is dientengevolge ontstaan.

Een inleveringsregeling in Europees verband voor kaas heeft het grote bezwaar dat deze billijkheidshalve voor een groot assortiment kaas zou moeten worden toegepast. Immers, in het E.E.G.-gebied worden veel soorten kaas gefabriceerd en sommige soorten lenen zich beslist niet voor opslag. Trouwens, de gedachte dat al deze kaassoorten door de Europese Commissie zouden moeten worden verkocht, is heel weinig attractief. Daarom behelzen de voorstellen van de Europese Commissie vooralsnog dan ook alleen inleveringsregelingen („interventieregelingen” heten zij officieel) voor Parmesaanse, Cheddar- en Emmentalerkaas, hetgeen uiteraard scherpe kritiek heeft veroorzaakt.

Met betrekking tot mager melkpoeder heeft de Europese Commissie besloten tot het verlenen van een toeslag daarop, opdat dit als veevoeder wordt bestemd en ook het gebruik op de boerderij van afgeroomde melk als veevoeder zal op dezelfde wijze worden gestimuleerd. Afgezien van de technische bezwaren terzake van de uitvoering, acht ik ook deze subsidiëring principieel verwerpelijk. Immers, de invoerheffingen op voedergranen vormen de voornaamste bron van inkomsten voor de uitoefening van het gemeenschappelijke markt- en prijsbeleid. En deze bron neemt uiteraard in betekenis af, naarmate de Europese landbouw zich meer in de richting van zelfvoorziening ontwikkelt, hetgeen reeds het geval is. Elke maatregel om het verbruik in de vorm van veevoeder in de vorm van afgeroomde melk en/of mager melkpoeder te stimuleren, is dan ook, dunkt mij, ongewenst.

De voorzitter van het Produktschap voor Zuivel geeft zich van deze bezwaren terdege rekening. En dus zon hij op andere mogelijkheden, die eenzelfde strekking zouden kunnen hebben. Daarbij is Ir. van Dam gekomen tot een concrete suggestie: melkpoeder en eventueel andere zuivelproducten zouden namelijk in grote hoeveelheden in natura aan ontwikkelingslanden kunnen worden aangeboden. Het mes zou dan aan twee kanten snijden. Immers, de behoefte aan eiwitrijk voedsel is juist in de ontwikkelingslanden vaak zeer dringend.

Politiek gesproken schiet de voorzitter van het Produktschap voor Zuivel ongetwijfeld midden in de roos, want een dergelijke suggestie zal door menigeen als de oplossing

van het onderhavige vraagstuk worden beschouwd. Des te meer zal deze gedachte politiek in goede aarde vallen, naarmate alternatieven ontbreken of weinig doeltreffend zijn. Ik laat in het midden in hoeverre dit denkbeeld in politieke kringen zou worden overgenomen, maar acht het nuttig te memoreren dat enkele jaren geleden door de FAO veel aandacht is geschonken aan een voorstel van gelijke strekking. Het vraagstuk kwam zelfs op de agenda van een algemene vergadering van genoemde organisatie. Vertegenwoordigers van ontwikkelingslanden steunden dit voorstel destijds; andere delegaties waren verdeeld. Onze toenmalige Minister van Landbouw, Marijnen, behoorde tot de tegenstemmers. Een van zijn argumenten was, meen ik, dat een dergelijke oplossing incidenteel aanvaardbaar kan zijn, maar niet als een permanente oplossing van structurele moeilijkheden mag dienen.

Het is niet mijn bedoeling een gemotiveerde suggestie te doen terzake van het in de toekomst in E.E.G.-verband te voeren melk- en zuivelbeleid. Ik memoreer slechts dat men in Brussel diverse mogelijkheden overweegt om via een stelsel van uitgebreide marktordenende maatregelen zoveel mogelijk te bevorderen dat de producenten de door de Raad van Ministers vastgestelde richtprijs voor de melk zullen ontvangen. Om een vergroting van de afzet van melkvet te bewerkstelligen, zijn o.m. de volgende mogelijkheden in overweging: een verhoging van het vetgehalte van de consumptiemelk, uitbreiding van de schoolmelkvoorziening, een grotere hoeveelheid melkvet in gesubsidieerd melkpoeder voor veevoedertoeleinden en een heffing op de margarine. Wat de produktiezijde aangaat, zou men de slachtveeproductie willen stimuleren ten koste van de melkveehouderij, terwijl voorts de gedachte — die jaren geleden al door collega Horryng ten aanzien van het Nederlandse melk- en zuivelbeleid werd gesuggereerd — om het krachtvoer duurder te maken door daarop een heffing te leggen, eveneens de aandacht van Brussel heeft. Door deze laatste manier zou misschien althans een einde worden gemaakt aan de ontoelaatbare incongruentie van de rentabiliteit in privaateconomisch en in nationaal-economisch opzicht van het krachtvoer, waarop al eerder in dit artikel is gewezen. Het voorstel-Horryng is uiteraard ook niet zonder bezwaren, maar heeft destijds niet die aandacht gehad, die het verdient. Het lijkt mij dat juist nu deze suggestie actueler is dan ooit.

Een politiek, die gericht is op het verzwakken van de pijnlijke gevolgen, die een sterk dynamische maatschappelijke ontwikkeling voor betrokkenen kan hebben, zal noodzakelijkerwijze de aanpassing aan deze veranderingen belemmeren. Ook het beleid, dat in de afgelopen jaren in Nederland en elders ten behoeve van de melkveehouders is gevoerd, heeft een „conserverend” karakter in die zin dat het structureel zwakke producten heeft beschermd ten koste van de economische stimulans tot het verkrijgen van de nodige veranderingen in het produktie- en afzetpatroon.

De problematiek, waarvoor de Europese Commissie en de Raad van Ministers zich thans gesteld zien, is bijzonder moeilijk doordat men moet kiezen uit een veelheid van maatregelen, die alle bepaalde voor- en nadelen hebben. Maar het grootste gevaar, waarvan men zich mijns inziens te weinig bewust is, is hierin gelegen dat men de noodzakelijke aanpassing niet voldoende bevordert en zelfs belemmert. Aan een voortdurend „kurieren am Symptom” heeft de wereld geen behoefte.

H. J. Frietema

Beschouwingen rond de „Solomon-grafiek”

INLEIDING

In *E.-S.B.* van 18 oktober 1967 heeft Wemelsfelder onder de titel „Capriolen bij „capital-budgeting”” bezwaren ingebracht tegen het bij de selectie van investeringsprojecten gebruik maken „van een grafische voorstelling die kennelijk geïnspireerd is op de grafische voorstellingen die in de economie gebruikt worden bij het weergeven van vraag- en aanbodfuncties”¹⁾. Door rangschikking van projecten naar rentabiliteitsvolgorde wordt een vraagschaal naar investeringsfondsen geconstrueerd. Voorts wordt een aanbodschaal van vermogen geconstrueerd (hoe méér vermogen wordt aangetrokken, hoe duurder het wordt). Het snijpunt van beide curven zou het optimale punt aangeven tot waar de ondernemer met zijn investeringen zou dienen te gaan. Naar de mening van Wemelsfelder zou Solomon de eerste zijn geweest, die van een dergelijke grafiek gebruik heeft gemaakt. Het voornaamste bezwaar van Wemelsfelder is, dat vorenbedoeld snijpunt geen maximale winst garandeert; de ondernemer die zou proberen de grafiek na te bootsen, loopt het risico onnodig verlies te lijden.

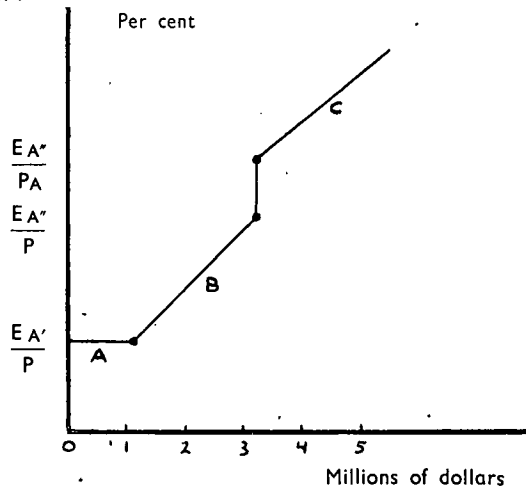
In *E.-S.B.* van 15 november 1967 heeft Lammerts van Bueren, ons inziens onder correcte bewijsvoering, aangetoond, dat de conclusie van Wemelsfelder ten aanzien van dit punt niet juist was en dat de oplossing, welke met behulp van de gewraakte grafische vorm wordt aangegeven, in alle gevallen beter is dan hetgeen Wemelsfelder daarvoor in de plaats wilde stellen²⁾. Mede door het antwoord van Wemelsfelder, gegeven als onderschrift bij de reactie van Lammerts van Bueren, lijkt deze discussie gesloten. Er is echter ons inziens nog wel wat méér over de onbruikbaarheid van de „vermeende” Solomon-grafiek te zeggen dan in vorenbedoelde discussie tot uitdrukking is gebracht.

MYTHE

Wij schreven hierboven met opzet „vermeende” Solomon-grafiek, omdat de grafiek, welke door Wemelsfelder en Lammerts van Bueren aan Ezra Solomon wordt toegeschreven, niet voorkomt in Solomons artikel, waarnaar door hen wordt verwezen³⁾. Solomon tekent in bedoeld artikel alleen een *aanbodcurve* van vermogen, beter en uitdrukkelijker gezegd een *aanbodcurve*⁴⁾ van *eigen vermogen*, welke er uitziet als in grafiek 1 is aangegeven⁵⁾.

De curve bestaat uit drie segmenten. A stelt de beschikbaar komende afschrijvingen voor, B de winst welke zal worden ingehouden en C middelen, welke ter beschikking kunnen komen door uitgifte van nieuwe aandelen. De „kosten” van dit eigen vermogen worden door Solomon afgeleid uit de verwachte winst per aandeel ten opzichte van de prijs per aandeel. Deze kosten zijn $E_{A'}/P$ voor wat segment A betreft, waarbij $E_{A'}$ de verwachte winst per aandeel voorstelt, inclusief de winst die verwacht wordt na investering van de beschikbaar komende afschrijvingen. Naarmate meer ingehouden winst wordt geïnvesteerd,

GRAFIEK 1

zal de winst per aandeel stijgen ofwel de „kosten” van het eigen vermogen toenemen tot $E_{A'}/P$ ⁶⁾. Wordt nieuw aandelenvermogen aangetrokken, dan stijgt de aanbodcurve sprongsgewijs (omdat de koers van het aandeel daalt)

tot $\frac{E_{A'}}{P_A}$ waarin $P_A < P$.

Een vraagcurve naar vermogen wordt door Solomon, zoals gezegd, niet gegeven. Hoogstens zou uit de tekst van Solomons artikel kunnen worden afgeleid, dat de aan hem toegedichte grafiek hem toch voor ogen stond, waar hij zegt: „A comparison of these two schedules provides an explicit and correct solution to the capital-budgeting problem. Successive proposals should be accepted from within the descending array as long as the prospective yield from each is higher than the cost of obtaining the increment of funds required for its financing. The first proposal for which cost equals or exceeds prospective yield should be rejected, and so should all proposals promising a smaller yield”⁷⁾. Volledigheidshalve zij nog opgemerkt, dat de zgn. Solomon-grafiek noch in de eerste druk noch in de tweede druk van het bekende handboek van H. Bierman Jr. en S. Smidt *The capital budgeting*

¹⁾ T.a.p. blz. 1038.

²⁾ T.a.p. blz. 1163.

³⁾ Dit betreft E. Solomon: „Measuring a company's cost of capital” in *The Journal of Business of the University of Chicago* van oktober 1955, blz. 240 e.v. Dit artikel is herdrukt in de bundel *The Management of Corporate Capital*, ed. E. Solomon, Chicago 1959.

⁴⁾ Willems acht de benaming „beschikbaarheidsschaal” passender dan „aanbodsschaal”, de term waarmee meestal bedoelde curve wordt aangeduid. Zie H. Willems: *De financiële structuur en de vermogenskosten in de investeringsplanning en de kostprijsberekening*, Leiden 1965, blz. 46.

⁵⁾ T.a.p. blz. 247.

⁶⁾ Men zou kunnen opmerken, dat de „kosten” van het eigen vermogen niet behoeven toe te nemen, wanneer de hogere verwachte winst per aandeel tot een koersstijging aanleiding geeft. Deze mogelijkheid wordt door Solomon echter niet vermeld.

⁷⁾ T.a.p. blz. 240.

decision, waarnaar door Wemelsfelder eveneens wordt verwezen, voorkomt!

WEL VRAAGCURVE

Wat door Solomon zelf niet werd gedaan, is door anderen, t.w. Willems⁸⁾ en Wemelsfelder wel geschied. Zij construeerden bij Solomons aanbodcurve een vraagcurve en het resultaat daarvan wordt thans als Solomon-grafiek aangeduid. Wemelsfelder tekent deze zoals hierna in grafiek 2 weergegeven. Wanneer men Solomons aanbodcurve met een vraagcurve wenst te confronteren, welke een rangschikking van investeringsmogelijkheden naar rentabiliteit voorstelt, dan dient ons inziens wel duidelijk te worden aangegeven wat hier onder rentabiliteit wordt verstaan, m.a.w. wat op de Y-as wordt afgezet. Willems, noch Wemelsfelder, noch Lammerts van Bueren geven dit aan. Uit een voetnoot bij Solomon op blz. 240 van diens artikel waarnaar door bedoelde auteurs wordt verwezen, kan worden afgeleid, dat deze de voorkeur geeft aan de interne rentevoet als maatstaf voor de „rate of return”.

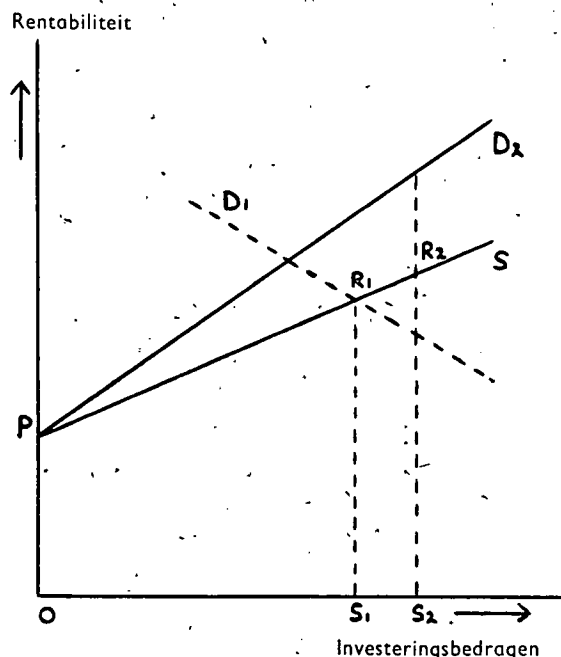
Wanneer mag worden aangenomen, dat bedoelde auteurs ook rangschikking naar interne rentevoet voor ogen hebben, dan worden daarmee tegelijkertijd alle bezwaren opgeroepen, welke in de literatuur tegen de interne rentevoetmethode naar voren zijn gebracht⁹⁾. De afzetting van interne rentepercentages op de Y-as impliceert een veronderstelling ten aanzien van toekomstige rentabiliteiten. Aangezien door de interne rentevoet wordt aangegeven het rendement op een van periode tot periode aflopend investeringsbedrag, zal de uit grafiek 2 te behalen absolute winst slechts voor het eerste jaar kunnen worden afgelezen.

Onjuist is ons inziens ook de conclusie welke Lammerts van Bueren uit de door hem gestyleerde „Solomon-grafiek” (zie grafiek 3) trekt, nl. dat de winst, welke gemaakt zou worden wanneer een bedrag OS_1 wordt geïnvesteerd, gelijk is aan het oppervlak van de driehoek PAR_1 .

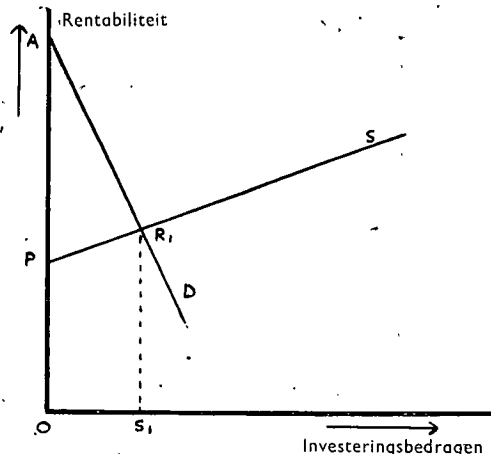
Wanneer wordt bedoeld, dat de aanbodcurve van eigen vermogen bij Solomon een verwachte rentabiliteit (verwachte winst gerelateerd aan de prijs van het aandeel) van eigen vermogen weergeeft en hier derhalve geen sprake is van „kosten” in eigenlijke zin, dan kan worden gesteld, dat het vlak OPR_1S_1 ook geen beslag legt op een deel van het rendement. Het is zelf rendement en geeft slechts de verwachte of gewenste hoogte daarvan aan. De totale winst zou derhalve worden voorgesteld door het vlak OAR_1S_1 , waarbij PAR_1 aangeeft in hoeverre de gewenste rentabiliteit wordt overtroffen. Hierbij wordt niet ingegaan op de bezwaren, welke kunnen worden ingebracht tegen het gebruik van de reciproke van de koers/winstverhouding als uitdrukkingsvorm voor de gewenste rentabiliteit¹⁰⁾.

Men zal zich afvragen hoe het vreemde vermogen en de kosten daarvan in de „Solomon-grafiek” zijn verwerkt, gegeven het feit, dat de aanbodcurve alleen betrekking heeft op eigen vermogen. Wemelsfelder en Lammerts van Bueren spreken hier niet over. Willems vermeldt uitdrukkelijk dat op de Y-as rentabiliteit op basis van eigen vermogen wordt afgezet en signaleert, dat de leenvoet van het niet-ondernemende vermogen, verkregen op basis van de nieuwe leencapaciteit, welke ontstaat door het verwerven van nieuwe activa en het creëren van nieuwe winstmogelijkheden, aan de „vraagzijde” van de analyse in rekening wordt gebracht¹¹⁾.

GRAFIEK 2

GRAFIEK 3

Solomon kent aan ieder investeringsproject een bepaalde „leenquote” toe. „Each proposed project has a definable maximum borrowing power”¹²⁾. Door de benodigde investeringsbedragen voor ieder project nu te verminderen met bedoelde leenquote wordt de behoefte aan (vraag naar) eigen vermogen vastgesteld. De interne rentevoeten van de projecten zullen derhalve ook worden bepaald door contantmaking van verwachte netto ontvangsten uit het project, verminderd met de rente en aflossing op de voor het project te lenen bedragen, tegen zodanige rentevoet, dat de uitkomst gelijk is aan de eigen-vermogensquote van het project. De gevonden interne rentevoeten stellen aldus opbrengstvoeten van eigen vermogen voor. Alleen met deze toevoeging kan ons inziens de „Solomon-grafiek” worden begrepen.

⁸⁾ Zie het in voetnoot 4 genoemde werk van Willems, blz. 79.

⁹⁾ Zie o.m. C. F. Scheffer en P. J. W. Duffhues: „Rentabiliteitsmeting bij het selecteren van investeringsprojecten” in *Maandschrift Economie*, februari 1968, blz. 239-240.

¹⁰⁾ Zie hiervoor C. F. Scheffer: *Financiële Notities*, Deel II, hoofdstuk III.

¹¹⁾ T.a.p. blz. 79. In plaats van „eigen vermogen” spreekt Willems van „ondernemend vermogen”.

¹²⁾ Blz. 139 in *The Management of Corporate Capital*.

Het is duidelijk dat daarbij wordt uitgegaan van een stringente toepassing van het beginsel der partiële financiering. Dit lijkt weinig realistisch en voor wie dit beginsel niet of niet in deze vorm toepasbaar acht, onaanvaardbaar. Willems heeft terecht opgemerkt, dat alle bezwaren, welke tegen de partiële-financieringstheorie kunnen worden ingebracht, ook hier gelden¹³⁾. Wij zouden hieraan willen toevoegen, dat partiële financiering niet alleen mogelijk is op basis van een project-inherente leenquote, zo deze al bestaat, doch mede is gebaseerd op de aanwezigheid van een zeker stootblok aan risicodragend of ondernemend vermogen.

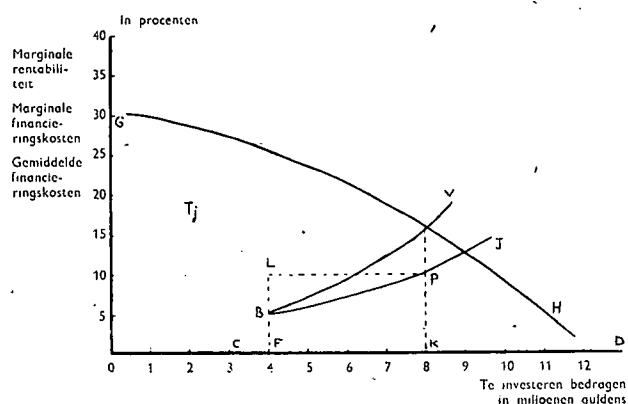
Daarmede treedt dan een van de voornaamste bezwaren tegen de „Solomon-grafiek” naar voren. De vraagcurve, welke de consequenties van de financiering met vreemd vermogen incorporeert (zie boven) blijkt mede afhankelijk te zijn van de aanbodcurve van eigen vermogen!

Omgekeerd blijkt de aanbodcurve ook afhankelijk te zijn van de vraagcurve. Wij zagen immers reeds, dat Solomons curve van eigen-vermogenskosten in feite een curve van verwachte rentabiliteiten op het eigen vermogen is. Het is derhalve duidelijk dat de verwachte opbrengstvoeten afhankelijk zijn van de met de investeringen te behalen rendementen, m.a.w. de aanbodcurve wordt mede door de vraagcurve bepaald. *Op grond hiervan moet ons inziens het gebruik van de „Solomon-grafiek” volledig van de hand worden gewezen.* Noodzakelijke voorwaarden voor de toepassing van een grafische voorstelling bij „capital budgeting” zijn ons inziens dat de grensobbrengsten van vermogen en de grenskosten van vermogen onafhankelijk van elkaar worden gedefinieerd en dat de gewenste rentabiliteit op het eigen vermogen autonoom wordt bepaald.

VERBETERDE VERSIE

In het onderstaande wordt getracht op basis van de zoëven genoemde desiderata tot een verbeterde grafische voorstelling te komen. Wij nemen daarbij als leidraad de door E. Schwarz, weliswaar met een ander doel, ontwikkelde gedachten¹⁴⁾. In het voetspoor van Schwarz wordt een aanbodcurve van *vreemd vermogen* geïntroduceerd, welke hier uitsluitend afhankelijk wordt gesteld van het in de onderneming beschikbare (of beschikbaar komende) eigen vermogen.

GRAFIEK 4

In grafiek 4 wordt op de X-as het te investeren vermogen afgezet. Het lijnstuk OC geeft het beschikbare eigen vermogen aan ten bedrage van f. 3 mln. CD kan worden aangetrokken aan vreemd vermogen tegen continu stijgende

rentekosten, weergegeven door de marginale aanbodcurve van vreemd vermogen BV. Deze curve begint niet bij C, omdat wordt verondersteld, dat het aan te trekken leverancierskrediet ter grootte van f. 1 mln. (lijnstuk CF) expliciet geen kosten met zich brengt. Het verloop van de marginale financieringskostencurve wordt weergegeven in de functie:

$$\text{marginale financieringskosten} = \frac{1}{4}x^2 - \frac{1}{2}x + 3, \text{ als } x \geq 4.$$

De curve BJ geeft de gemiddelde kosten van vreemd vermogen weer. Deze worden bepaald gedacht door de functie $\frac{1}{12}x^2 - \frac{1}{4}x + 3 + \frac{20}{3x}$ als $x \geq 4$. De marginale vraagcurve

naar vermogen wordt voorgesteld door GH. Deze vraagcurve is thans niet gebaseerd op interne rentevoeten, doch op een verbeterde methode van rentabiliteitsmeting, welke in de februari-aflevering van *Maandschrift Economie* werd ontwikkeld¹⁵⁾. Financieringskosten blijven hierbij buiten beschouwing. Ook met een eventueel aan de winst te geven bestemming wordt hier geen rekening gehouden. De projecten worden derhalve gerangschikt naar rentabiliteit = i, waarbij

$$i = \frac{1}{I_0 \cdot a_n^r} \left[\sum_{j=1}^n \frac{Cf_j}{(1+r)^j} \right] - \frac{I_0}{(1+r)^n} \quad 16)$$

De marginale vraagcurve wordt bepaald als de functie van x: $30 - \frac{5}{8}x - \frac{5}{32}x^2$. Indien nu een bedrag van f. 8 mln. wordt geïnvesteerd (weergegeven door OK) is de totale winst gelijk aan de integraal Tj, minus de rechthoek FLPK.

$$T_j = \int_0^8 \left(30 - \frac{5}{8}x - \frac{5}{32}x^2 \right) dx$$

$$FLPK = (8 - 4) \times \frac{43}{6}$$

Totale winst = $164\frac{2}{3}$, overeenkomend met f. 1.646.667.

Waar verondersteld is, dat de aanbodcurve van vreemd vermogen geheel afhankelijk is van het beschikbare eigen vermogen, kunnen in navolging van Schwarz verschillende aanbodcurven van vreemd vermogen worden gegeven, passend bij verschillende hoeveelheden eigen vermogen, zoals in grafiek 5 is weergegeven („Each curve being pertinent to a particular amount of ownership”¹⁷⁾). Afhankelijk van de hoeveelheid ingezet eigen vermogen, zal er nu telkens een andere winst resulteren in verband met het afwijkend verloop van de aanbodcurve en het verloop van de vraagcurve. Op grond hiervan kan een nieuwe curve worden geconstrueerd, welke ingezet eigen vermogen en opbrengstvoet van eigen vermogen = $\frac{\text{totale winst}}{\text{eigen vermogen}}$ coördineert. Dit geeft het beeld van grafiek 6.

¹³⁾ T.a.p. blz. 80.

¹⁴⁾ Zie E. Schwarz: „Theory of the capital structure of the firm” in *Journal of Finance*, maart 1959, blz. 18 e.v., herdrukt in S. Archer en Ch. d'Ambrosio: *The Theory of Business Finance*, New York 1967 alsmede C. F. Scheffer: *Financiële Notities*, Deel I, Hoofdstuk III.

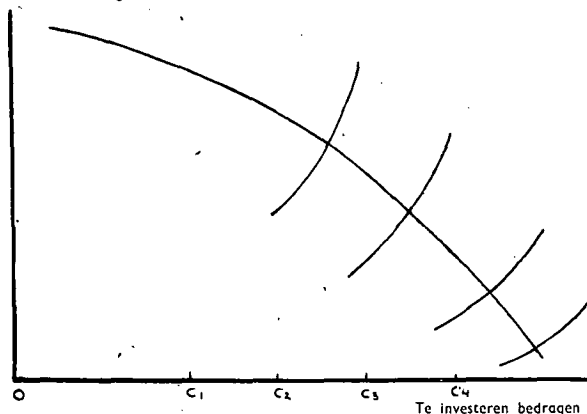
¹⁵⁾ Zie het in voetnoot 9 genoemde artikel.

¹⁶⁾ T.a.p. blz. 247.

¹⁷⁾ E. Schwarz, t.a.p. blz. 29.

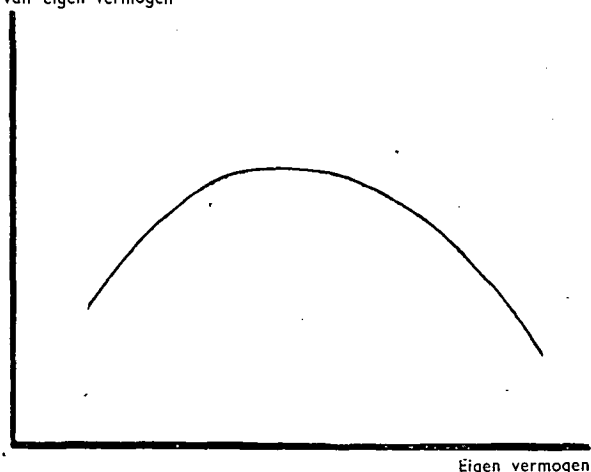
GRAFIEK 5

Rentabiliteit van de geïnvesteerde bedragen

GRAFIEK 6

Rentabiliteit van eigen vermogen

De curve in deze grafiek mag niet als een aanbodcurve van eigen vermogen worden gezien en het bijtekenen van een vraagcurve zou absurd zijn, want deze ligt reeds impliciet in de curve opgesloten. Wanneer naar maximale winst wordt gestreefd, wordt de omvang van de te verrichten investeringen niet bepaald door het snijpunt van een vraag- en aanbodcurve, welke niet onafhankelijk van elkaar te construeren zijn, maar door de vraag bij welke inzet van eigen vermogen de winst maximaal is.

Met behulp van de geformuleerde relaties, zoals die in de grafieken 5 en 6 tot uitdrukking zijn gebracht, kan ook de omvang van het aan te trekken vreemd vermogen worden bepaald. Het probleem van de optimale investeringsbeslissing (bij welke investeringsomvang is aan het optimum voldaan?) is hierdoor getransformeerd in de vraag naar de optimale financieringsbeslissing. Met behulp van de gegeven grafieken kan deze vraag niet worden beantwoord, omdat deze alle van een vaste verhouding tussen eigen en vreemd vermogen uitgaan. In welke situatie deze verhouding optimaal is, kan met behulp van de endogene variabelen niet worden aangegeven. De oplossing hiervan zal met behulp van een exogene beslissingsvariabele, bijv. een risico- of nutsfunctie¹⁸⁾ moeten worden gevonden.

ALBACH

Met de transformatie van de investeringsbeslissing in de financieringsbeslissing wil gezegd zijn, dat het nemen van

beide decisies niet achtereenvolgens dient te geschieden, doch simultaan dient plaats te vinden, waartoe de introductie van een exogene variabele noodzakelijk is. Het is vooral Albach geweest, die in zijn *Investition und Liquidität*¹⁹⁾ de nadruk heeft gelegd op de noodzaak van een simultane oplossing van het investerings-/financieringsvraagstuk. Ook Albach heeft tal van bezwaren tegen het traditionele gebruik van vraag- en aanbodcurven. Als beslissingscriterium wordt door deze auteur de maximalisatie van de kapitaalwaarde gehanteerd, waarbij als belangrijkste nevenvoorwaarde de handhaving van het financiële evenwicht geldt.

Voor een optimale oplossing is o.m. vereist, dat alle investerings- en alle financieringsmogelijkheden worden bepaald. De financieringsmogelijkheden, die tot verschillende financieringskosten en verschillende kapitaalwaarden leiden, worden door Albach weliswaar niet los gezien van de verschillende inzet van eigen vermogen, omdat zoals hij zegt: „die Möglichkeiten der Fremdfinanzierung in bestimmten Masze von dem vorhandenen Eigenkapital bestimmt werden”²⁰⁾, doch ter bepaling van de aanvaardbare vermogensstructuur introduceert hij exogene elementen, welke convergeren in wat hij samenvat onder de term „Elastizitätsreserve”. Deze elementen zijn doorslaggevend voor de vraag of en in welke mate leencapaciteit of liquiditeit onbenut zal blijven en daarmee bepalend voor de financiële structuur.

SLOTOPMERKINGEN

Uit het vorenstaande moge duidelijk zijn geworden, dat het werken met een vraag- en aanbodcurve ter bepaling van een optimaal investeringsplan van de hand moet worden gewezen, omdat bedoelde curven niet onafhankelijk van elkaar kunnen worden gedefinieerd. Een verbetering van deze methode kan worden gevonden door het construeren van een curve, welke rentabiliteit van eigen vermogen en omvang van ingezet eigen vermogen coördineert. Daarmede wordt echter de problematiek verplaatst naar de bepaling van de optimale financiële structuur. Deze blijkt slechts bepaald te kunnen worden door de introductie van exogene elementen als risico en weerstandsvermogen. In Albachs model wordt een dergelijk element geïntroduceerd en mede op basis daarvan worden door hem de optimale financiële structuur en het optimale investeringsplan simultaan bepaald. Zoals werd opgemerkt neemt Albach — evenals zulks door ons in dit artikel werd gedaan — aan, dat bij een bepaalde omvang van het eigen vermogen maximaal een bepaalde hoeveelheid vreemd vermogen kan worden aangetrokken. Erkend moet worden, dat aldus de voor de financieringsleer essentiële vraag naar de maximale leningscapaciteit onopgelost blijft²¹⁾. Naar de oplossing hiervan zal verder dienen te worden gezocht vooraleer men via modellen tot opstelling van een optimaal investerings-/financieringsplan kan geraken.

Prof. Dr. C. F. Scheffer
Drs. J. K. Sistermanns

¹⁸⁾ Vgl. E. Schwarz, t.a.p. blz. 33.

¹⁹⁾ Wiesbaden 1962.

²⁰⁾ T.a.p. blz. 269.

²¹⁾ Vgl. C. F. Scheffer: „Ontwikkelingen in de leer van de financiering” in *Tijdschrift voor Economie*, 1966, no. 2, blz. 202.

Algemene dienstplicht in ontwikkeling

Een pleidooi voor het invoeren van een dienstplichtbelasting¹

Nu de Minister van Defensie heeft aangekondigd, dat 12.300 dienstplichtigen van de lichte 1968 als buitengewoon dienstplichtig zullen worden aangemerkt en aldus niet tot werkelijke vervulling van dienstdienst voor eerste oefening worden opgeroepen, is er aanleiding opnieuw te bezien hoe de algemene dienstplicht in de praktijk uitwerkt. Het hier te lande geldende dienstplichtsysteem wordt, krachtens het daaromtrent in de Grondwet en de Dienstplichtwet bepaalde, gekenmerkt door de persoonlijke verplichting om militaire dienst te vervullen, rustend op alle mannelijke Nederlandse ingezetenen van een bepaalde leeftijd. Van deze algemene, persoonlijke verplichting kan men slechts op grond van in de wet geregelde voorzieningen worden ontheven.

DE ONTWIKKELING VAN HET PERCENTAGE WERKELIJK DIENENDEN

In tabel 1 is voor de jaarlichtingen 1960 t/m 1975 een overzicht opgenomen, dat een globaal inzicht geeft in het verloop van: a. het aantal ter vervulling van dienstplicht ingeschrevenen, b. het na afkeuring en vrijstelling resterende beschikbare contingent, c. de opkomstbehoefte van de krijgsmacht. In grafiek 1 is meer exact uitgezet, hoe, in procenten van het aantal ingeschrevenen, het verloop van het beschikbare contingent en van de behoefte is. Een analyse van deze cijfers leert het volgende:

- *aantal ingeschrevenen.* Het jaar 1966 vertoont een piek ten gevolge van de geboortegolf. In de jaren na 1966 ligt het aantal ingeschrevenen ruim 20.000 man boven het niveau van de jaren vóór 1966.

- *het beschikbare contingent.* De daling van dit percentage in de periode 1964-1967 is in de eerste plaats een gevolg van een verruiming van het vrijstellingsbeleid, hetgeen op zijn beurt mogelijk werd door de gunstige ontwikkeling van de verhouding tussen de absolute aantallen van ingeschrevenen en behoefte. Zo is met ingang van de lichte 1966 vrijstelling verleend aan de derde broer (effect ruim 7 pCt. van het aantal ingeschrevenen), terwijl daarnaast een soepel standpunt is ingenomen inzake categorale vrijstellingen (bouwvakarbeiders). Een tweede belangrijke grond ligt in het verloop van de afkeuringcijfers. In grafiek 2 zijn deze in beeld gebracht, waarbij een toename blijkt in de onderhavige periode van ca. 22 tot 29 pCt. Deze cijfers vertonen thans een dalende tendens¹⁾ en het is goed denkbaar, dat voor de toekomst weer kan worden uitgegaan van het niveau van 1964.

¹⁾ Zie: Memorie van Toelichting, Defensiebegroting 1968, Tweede Kamer, stuk 9300, nr. 2, blz. 29 linkerkolom.

TABEL 1.

Ontwikkeling van de aantallen werkelijk dienenden, 1960-1975, naar de huidige toestand

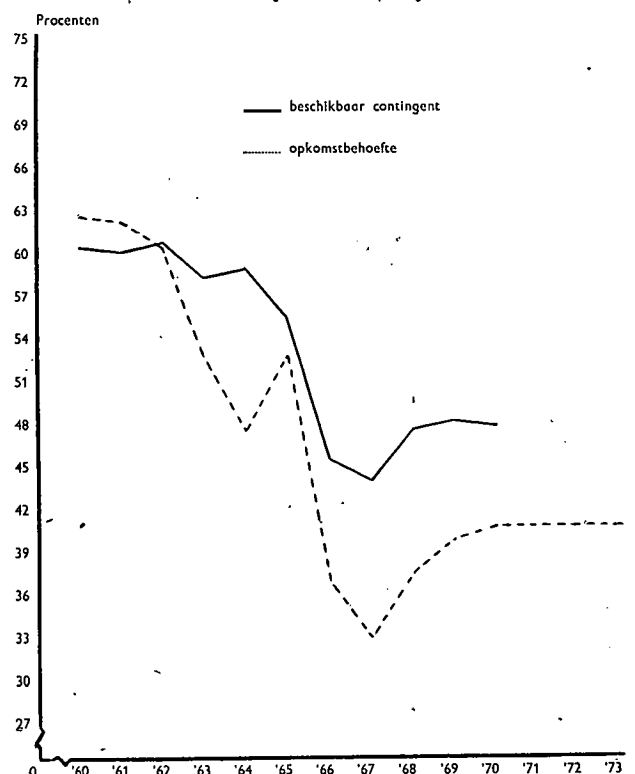
Lichtingsjaar	Ingeschrevenen	Beschikbaar contingent	Opkomstbehoefte a)
1960 t/m 1963	90.000-100.000	50.000-57.000	ca. 54.000
1964	103.200	60.700	48.700
1965	97.200	53.300	51.000
1966	137.200	60.500	50.200
1967	131.300	57.500	42.500
1968	123.100	58.000	45.700
1969 t/m 1975	115.000-120.000		45.700

a) De opkomstbehoefte dient wel te worden onderscheiden van de oproepsterkte, een grootheid waarmee in departementale stukken veel wordt gewerkt. De oproepsterkte is hoger dan de opkomstbehoefte ten einde daaruit de te verlenen vrijstellingen enz. na de oproep te dekken. Dit verschil is in de tabel in mindering gebracht op het beschikbare contingent.

Bronnen:

1. Centraal Bureau voor de Statistiek.
2. Memorie van Toelichting wetsontwerp tot wijziging van de Dienstplichtwet 1965 (derde broer), Tweede Kamer 1964-1965, stuk 7964.
3. *Trouw* van 4 januari 1968.

Grafiek 1 Beschikbaar contingent dienstplichtigen en de opkomstbehoefte der krijgsmacht in procenten van het aantal ingeschreven dienstplichtigen.

• *de opkomstbehoefte.* Tot 1965 was sprake van een cumulatieve onderdekking van de behoefte, waardoor een vooruitgreep²⁾ op de lichte van het volgende jaar nodig was. Deze vooruitgreep is door de geboortegolf ingelopen. Daarna zijn de jaarlichtingen blijvend groter dan voorheen, terwijl de behoefte van de krijgsmacht afneemt. Deze behoefte varieerde vóór 1964 rond 54.000 man, werd door reorganisatiemaatregelen bij de landmacht — na een incidentele grotere verlaging in 1964 — voor de volgende jaren tot 51.000 man teruggebracht, vertoonde in 1967 — wederom eenmalig, ten gevolge van de diensttijdverkorting bij de landmacht — een laagtepunt van 42.500 man en wordt thans voor 1968 en volgende jaren gesteld op 45.700 man.

Het lijkt er derhalve op, dat een situatie is ontstaan, waarbij van de voor dienstplicht ingeschrevenen

- 53 pCt. zijn vrijgesteld of afgekeurd,
- 10 pCt. hoewel beschikbaar, niet benodigd zijn, en slechts
- 37 pCt. tot daadwerkelijke dienstvervulling worden geroepen.

Daarbij mag worden bedacht dat het merendeel van de afkeuringen niet van ernstige aard is en voor de betrokkenen geen ingrijpende achteruitgang in hun maatschappelijke vooruitzichten meebrengt, terwijl het beleid inzake vrijstellingen, hoewel dit een vormgeving van algemeen aanvaarde wenselijkheden inhoudt, toch sterk onder invloed van vraag- en aanbodverhoudingen heeft gestaan en evenmin categorieën betreft die naar algemeen gevoelen van elke oplegging van lasten verschoond dienen te blijven. Tegen deze achtergrond wordt begrijpelijk, dat een „algemene” dienstplicht van 37 pCt. uit een oogpunt van rechtvaardige lastenverdeling bezwaren heeft opgeroepen, die zich door de ontwikkelingen in de laatste tijd verscherpt aandienen en die, naar het zich laat aanzien, in de toekomst nog klemmender zullen worden.

TOEKOMSTIGE ONTWIKKELINGEN

Op de verdeling van de ingeschrevenen over de categorieën vrijstelling/afkeuring, niet benodigd, en behoefte zoals die thans is ontstaan, zal naar verwachting een drietal krachten verder inwerken:

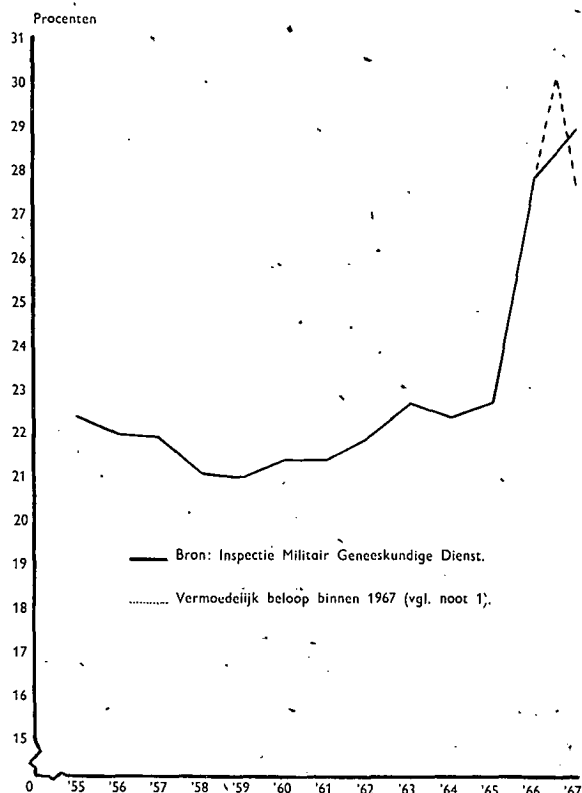
- a. de reeds genoemde omslag in afkeuringspercentages zal de groep „niet-benodigden” doen toenemen. Dit effect is gesteld op 7 pCt., hetgeen een terugkeer betekent naar het niveau van 1964;
- b. de behoefte van de krijgsmacht zal in de toekomst kunnen afnemen, zowel door verdere bezuinigingen als ten gevolge van de voortgaande invloed van de werving van technische specialisten bij de Koninklijke Landmacht en hun equivalenten bij luchtmacht en marine. Dit effect is gesteld op 4.000 man per lichtingsjaar (3½ pCt.);
- c. de bestemming tot buitengewoon dienstplichtige van ruim 20 pCt. van het beschikbare contingent zal plaatsvinden aan de hand van de keuringsuitslagen. De inspectie van de militair geneeskundige dienst heeft met behulp van een numerieke analyse de relaties bepaald tussen keuringsuitslagen en latere afkeuring in werkelijke dienst. Men hoopt hierdoor de afkeuringen tijdens werkelijke dienst (thans 6.000 à 7.000 gevallen per jaar) te verminderen. Dit afkeuringscijfer bepaalt mede de omvang van de behoefte, en het effect van de verminderde afkeuring kan veilig op 3.000 man per lichtingsjaar worden gesteld (2½ pCt.).

TABEL 2.

Prognose omtrent de ontwikkeling van het percentage werkelijk dienenden

	Situatie 1968	Lagere afkeuring voor indienst-treding	Lagere behoefte	Lagere afkeuring na indienst-treding	Mogelijke toekomstige situatie
Vrijstelling of afkeuring	53	—7			46
Beschikbaar, niet benodigd . .	10	+7	+3½	+2½	23
Werkelijk dienend	37		—3½	—2½	31

Grafiek 2 Afgekeurden in procenten van het aantal ingeschrevenen

In tabel 2 is de invloed verwerkt van bovenstaande effecten, die zich in de toekomst kunnen manifesteren. Er blijkt zich een situatie af te tekenen, waarbij 4 man op de 7 van het beschikbare contingent daadwerkelijk nodig zijn en slechts 31 pCt. van de ingeschrevenen de dienstplicht zal vervullen.

DE NOODZAAK TOT INGRIJPEN

De ongelijkmatige verdeling van de dienstplichtlast is ook door de Minister van Defensie onderkend en deze heeft bereids een commissie aangekondigd³⁾ ten einde de bestemmingen van de overschotten uit de jaarlichtingen

²⁾ Zie: Rapport van de Commissie Werkelijke Diensttijd Dienstplichtigen (commissie Van Voorst tot Voorst) 1959, bijlage 16.

³⁾ Zie: Brief van de Minister van Defensie aan voorzitter en leden van de Tweede Kamer, d.d. 8 januari 1968 (Tweede Kamer, stuk 9300, nr. 17).

uitputtend te bezien. Hij geeft tegelijkertijd de problematiek een juiste plaats door erop te wijzen, dat deze materie niet uitsluitend een vraagstuk is voor Defensie, doch dat uitgebreid interdepartementaal overleg noodzakelijk zal zijn. Immers, de mogelijkheid tot spreiding van de dienstplicht ligt binnen Defensie vrijwel geheel in een verkorting van de dienstdtijd en deze maatregel is weinig doelmatig, zowel door de onevenredig hoge lasten die hij de gemeenschap oplegt⁴⁾, als doordat hij slechts ten dele aan de onwikkeld bezwaren tegemoet komt wegens het 'buiten beschouwing laten van de vrijgestelden en afgekeurden.

Dit laatste zou eveneens gelden, indien in het interdepartementaal overleg alleen zou worden gesproken over de bestemming van de overschotten, waarbij in de eerste plaats kan worden gedacht aan vervangende dienstplicht op verschillende terreinen. Hoewel de gedachte van een persoonlijke, meer algemeen gerichte maatschappelijke dienstverlening door jongeren ondersteuning verdient, valt te vrezen, dat door het specifieke karakter van deze dienstverlening een dergelijke tewerkstelling geen massaal karakter kan krijgen. Het rechtsgevoel bij de werkelijk dienenden zou dan niet in belangrijk toenemende mate worden bevredigd. Een werkelijk gelijkmatige lastenverdeling vraagt naar onze mening maatregelen in de geldsfeer, zowel omdat deze met betrekking tot grote groepen daar het beste kunnen worden getroffen, als omdat op dit punt zonder twijfel de ongelijkheid het sterkst wordt gevoeld.

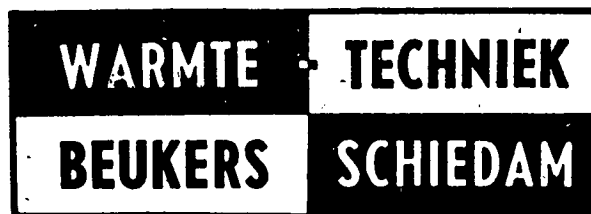
Verdere argumenten van ongelijkheid zijn vrijwel steeds minder goed kwantitatief meetbaar en gelden dikwijls maar ten dele. Zo staat tegenover een achterstand in de maatschappelijke carrière bijvoorbeeld dat vele dienstplichtigen meer geschoold in de civiele sector terugkeren. Het lijkt dan ook doelmatig, in een poging tot gelijkmatiger en minder willekeurige lastenverdeling te komen, het financiële verschil centraal te stellen.

FINANCIËLE COMPENSATIE VOOR WERKELIJK DIENENDEN

De eerste en meest voor de hand liggende methode van financiële gelijkschakeling ligt in een verhoging van de inkomens van dienstplichtigen. Deze weg is in 1967 ingeslagen maar voorshands weer verlaten. Wij vinden dit een gelukkige ontwikkeling. Gegeven het eenvoudige beginsel, dat de samenleving van jonge landgenoten een offer kan vragen, dient het centrale punt te blijven dat allen dat offer brengen. Het is onjuist, dat uit de omstandigheid dat niet langer van allen een offer wordt gevraagd, maatregelen voortvloeien die ter compensatie een beslag leggen op de algemene middelen, juist op een moment dat de samenleving zoveel meer urgente verlangens kent. Er bestaat geen logisch verband tussen deze oorzaak en dit gevolg.

DIENEN OF BETALEN

Voor de bestrijding van de oorzaak van de gegroeide onbillijke situatie is nodig een terugkeer naar het uitgangspunt van het van ieder gevraagde offer. Indien dit niet met de persoon wordt gebracht kan daarvoor een financiële bijdrage in de plaats treden. Van de algemene en persoonlijke dienstplicht kan het persoonlijke karakter worden afgezwakt, doch dient het algemene te worden bewaard. Daarom bepleiten wij de invoering van een dienstplichtbelasting. Deze wordt opgelegd aan hen, die geen

(I.M.)

militaire of vervangende dienstplicht vervullen, belooft in beginsel het verschil tussen netto inkomsten uit dienstbetrekking of vrij beroep en de overeenkomstige beloning van dienstplichtigen en wordt geheven gedurende een periode, die overeenkomt met de duur der eerste oefening.

In de bestemming van een aldus gevormd fonds dient de gedachte van een algemene dienstverlening te worden vastgehouden. In dit opzicht bestaan tegen een aanwending tot verhoging van de beloning van dienstplichtigen dezelfde bezwaren als tegen een verhoging daarvan uit de algemene middelen. De aangewezen bestemming van de binnenkomende gelden is te vinden in de hulp aan ontwikkelingslanden. Daarmee kan het Nederlandse volk tot uitdrukking brengen, hoe het een ontwikkeling doormaakt, waarbij het niet alleen zijn nationale belangen wil dienen door de instandhouding van een defensie-apparaat, maar tevens een voorbeeld stelt van het besef van mondiale verantwoordelijkheid door jonge, zelfstandige landen in hun ontwikkeling te steunen. Ook de visie, dat defensie en ontwikkelingshulp complementen zijn van eenzelfde verantwoordelijkheid, steunt de instelling en de bestemming van het fonds.

TEN SLOTTE

Ten slotte moet worden onderstreept dat het bij de hier neergelegde gedachte in de eerste plaats gaat om een stellingname over de richting die het Nederlandse volk moet inslaan t.a.v. de dienstplicht waarbij dit begrip nieuwe dimensies kan verkrijgen. Een uitspraak van regering en volksvertegenwoordiging over het *principe* zal moeten voorafgaan aan een discussie over de wijze waarop het beginsel tot *uitvoering* kan worden gebracht. In de oordeelsvorming dient dan tevens te worden betrokken, dat de gehanteerde overwegingen niet toestaan de vrouwelijke ingezetenen op voorhand buiten beschouwing te laten.

A. A. Soetekouw
H. Volten

⁴⁾ Zie: H. Volten: „Dienstplicht, legervorming en de Nederlandse economie”, in *E.-S.B.* van 25 januari 1967, blz. 102.

Wat de jeugd heeft, is de toekomst?

„De twieners vormen een minderheid in onze samenleving. Toch neemt deze minderheid een zodanige plaats in dat het er soms op lijkt of deze groep in bepaalde opzichten — mode, muziek, publiciteitsmedia bv. — het totale beeld van deze samenleving bepaalt”, aldus begint een samenvatting van de belangrijkste uitkomsten van een marktonderzoek onder twieners dat recentelijk werd uitgevoerd door de N.V. Nederlandse Stichting voor Statistiek in opdracht van Prad N.V. te Amsterdam ¹⁾. Doel van dit onderzoek was het verkrijgen van meer informatie omtrent het gedrag, de gewoonten, bestedingen en houdingen van deze jongeren, die in het marktonderzoek tot de lang vergeten groepen mogen worden gerekend. Daartoe werd een steekproef van 1.200 jongens en meisjes van 16 tot en met 24 jaar uit de Nederlandse populatie anno 1967 geënuquêteerd, terwijl een steekproef van 200 jonggehuwden (mannen en vrouwen) tot 30 jaar daarnaast ter vergelijking werd ondervraagd.

Hoe belangrijk deze twieners zijn als zelfstandige consumenten van meer en minder duurzame artikelen blijkt o.m. uit het feit dat zij naar schatting f. 2 mrd. vrij te besteden hebben. Dit bedrag werd becijferd door de totale inkomsten te verminderen met de verplichte uitgaven aan huur, kostgeld, e.d. Als belangrijkste bron van inkomsten naast de geregelde werkzaamheden geldt het zakgeld, terwijl ook de bijverdiensten een niet te verwaarlozen deel hiervan opbrengen. Daarbij moet worden bedacht dat van de jongens 39 pCt. en van de meisjes 37 pCt. geen beroep uitoefent. Hierdoor is het algemeen gemiddelde maandinkomen ad f. 250 voor de jongens en f. 225 voor de meisjes een gegeven, dat met enige voorzichtigheid moet worden gehanteerd. Hoe de twieners dit bedrag naar schatting besteden, staat in bijgaande tabel weergegeven. Een geheel andere indicatie van het belang van deze jongeren als specifieke markt blijkt o.m. uit het bezit aan duurzame artikelen. Zo bezitten deze twieners van 16 tot en met 24 jaar — exclusief jongens in militaire dienst —, tezamen 17 pCt. der bevolking ouder dan 15 jaar uitmakend, maar liefst 40 pCt. van het totale bestand aan draagbare radio's en bromfietsen, 35 pCt. van alle bandopname-apparaten en 30 pCt. van alle fototoestellen. De bezitsgraad op zich is in deze reeds sprekend; voor de genoemde artikelen bedraagt deze voor de jongens (meisjes) 43 pCt. (31 pCt.), 53 pCt. (32 pCt.), 18 pCt. (5 pCt.) en 52 pCt. (43 pCt.), terwijl deze voor bijv. het bezit aan horloges, fietsen, platenspelers, muziekinstrumenten en auto's is berekend op 88 pCt. (89 pCt.), 68 pCt. (81 pCt.), 38 pCt. (32 pCt.), 25 pCt. (23 pCt.) en 12 pCt. (3 pCt.).

Vanzelfsprekend zijn niet al deze bezittingen door de twieners zelf aangeschaft, maar het percentage „geheel zelf betaald” belooft voor de genoemde produkten vrijwel steeds een 25 tot 50 pCt. Vergelijkt men deze bezitsgraden met die voor de groep jonggehuwden dan is het opvallend, dat deze groep in het algemeen op tenminste hetzelfde

Schatting van het jaarbudget van de twieners voor vrije besteding

(in miljoenen guldens) a)

Uitgavencategorie	Jongens	Meisjes	Totaal
Café, cafetaria, dancing	144	52	196
Sparen zonder bepaald doel	110	110	220
Kleding en schoenen	107	139	246
Transport, stalling, vervoermiddel	96	43	139
Tabakswaren	84	56	140
Hobbies en sport	82	38	120
Sparen voor bepaalde dingen	60	91	151
Cadeautjes	51	59	110
Bioscoop en theater	45	17	62
Versnaperingen	38	36	74
Uitgaven bij werk (koffie-, lunchgeld)	34	15	49
Studieboeken en -kosten	34	13	47
Boeken, tijdschriften, kranten	33	21	54
Gramofoonplaten	26	11	37
Haarverzorging (kapper)	16	25	41
Cosmetica en toiletartikelen	12	46	58
Afbetalingen	9	3	12
Contributie/lidmaatschappen	8	5	13
Inrichten van kamer	6	11	17
Linnenuitzet	—	4	4
Vakantie-uitgaven	185	140	325
Totaal	1.180	935	2.115

a) Voor de berekening hiervan is uitgegaan van elf maal de maandelijkse bestedingen; de vakantiebestedingen zijn hierbij opgeteld.

niveau uitkomt (behoudens t.a.v. het bezit aan bromfietsen, en — mirabele dictu — het bezit aan schaak- en damspelen), en dat deze produkten ook in sterke mate tijdens de huwelijkse staat zijn aangeschaft (in hoeverre de gezamenlijke inbreng in het huwelijk hier een rol speelt, kan uit dit rapport helaas niet worden opgemaakt). Nauw verband met het voorgaande houden in de enquête de vragen naar de produkten, welke men „op het verlanglijstje heeft staan”, en welke daarvan men „binnen twee jaar in bezit denkt te hebben”. De genoemde artikelen komen hierop zonder uitzondering voor.

Interessant zijn ook de gegevens omtrent het gebruik van een aantal toiletartikelen en cosmetische produkten, waarbij blijkt dat de jongeren in bepaalde gevallen als consumptievoorlopers optreden, maar in andere gevallen toch weer duidelijk achterblijven bij de jonggehuwden. Ditzelfde geldt ook voor het consumeren van dranken en versnaperingen: de jeugd drinkt meer cola, maar minder melk en alcoholica, en eet meer patates frites, croquetten, chocoladerepen en chips, maar minder zoute pinda's en haring dan de jonggehuwden — althans voor zover het hun aller consumptie buitenshuis betreft. T.a.v. het roken doet zich een opvallend verschijnsel voor, namelijk dat door de jongens minder wordt gerookt dan door de mannen, maar dat de meisjes de gehuwde vrouwen overtreffen.

¹⁾ De onbekende markt. PRAD Twieneronderzoek 1967, f. 100

Informatie van geheel andere aard geeft het rapport voorts over de winkelgewoonten, de aankopen sedert september 1966, en de besteding van de vrije tijd. Van dit laatste zij vermeld dat het totaal aantal uren dat door de vier groepen wordt besteed aan studie, liefhebberijen en het lezen van boeken ter ontspanning vrijwel constant is (20-25 uur), maar dat het boekenlezen bij de „jeugd” aanmerkelijk geringer tijd in beslag neemt en wel ten koste van de studie. Opvallend is ook dat het beoefenen van een sport bij de twieners aanmerkelijk meer voorkomt dan bij de jonggehuwden, en dat dit — hoe kan het anders — ook geldt voor het bezoek aan cafe(taria), verenigingen, bioscoop en dansgelegenheden. Voor met name adverteders is het ten slotte interessant te weten dat de jeugd kan worden bereikt met dagbladen, damesweekbladen en geïllustreerde bladen, maar zeer in het bijzonder toch ook met minder bekende media als Hitweek, Muziek Express, Muziekparade, Voetbal en... Het Beste.

Hoe al deze uitkomsten kunnen worden benut voor commerciële doeleinden wordt in een zestal voorbeelden uiteengezet. Deze maken de lezer rijp voor een verdergaande detaillering van het cijfermateriaal, welke in dit rapport echter niet kon worden gegeven. Al met al kan de Nederlandse marktonderzoeker slechts verheugd zijn over een onderzoek als het onderhavige. Welke rol de twieners precies spelen in de samenleving, laat zich vermoedelijk aan de hand hiervan niet beantwoorden, maar dat zij niet steeds onder één gezinsnoemer te vangen zijn, is overtuigend aangetoond.

Drs. G. J. Aeyelts Averink

Ingezonden stukken

De Amerikaanse investeringen in de E.E.G.-landen

In het artikel van Drs. H. Jacobs: „De invloed van het loon op de efficiency der bedrijven” in *E.-S.B.* van 8 november 1967 is op blz. 1128, rechterkolom, een tabel opgenomen met betrekking tot de directe investeringen van de Verenigde Staten in de E.E.G.-landen. Volgens deze tabel zijn de Amerikaanse directe investeringen in Nederland en België, gemeten als aandeel in de totale bruto investeringen, twee- à driemaal zo hoog als in West-Duitsland en Frankrijk.

Aangezien het vraagstuk van de Amerikaanse investeringen in Europa in hoge mate actueel is geworden en over de omvang van dit verschijnsel de laatste tijd zeer uiteenlopende cijfers in de publiciteit zijn gekomen, lijkt het mij nuttig bij de door Jacobs gegeven cijfers een enkele kanttekening te plaatsen. Onderstaande opmerkingen doen niets af aan de waardering, welke ik voor het artikel van Jacobs heb, noch aan de conclusies waartoe hij na een uitvoerig betoog is gekomen en waarin de cijfers over de Amerikaanse investeringen slechts een zeer ondergeschikte rol hebben gespeeld.

Wanneer ik de Amerikaanse gegevens volgens de *Survey of Current Business* (zie de hierbij opgenomen tabel, onder A) over de omvang van de directe investeringen van de Verenigde Staten in de E.E.G.-landen relateer aan de totale bruto investeringen in vaste activa volgens de Nationale Rekeningen 1966 van het *Bureau voor de Statistiek der*

Absolute en relatieve cijfers betreffende de omvang van de Amerikaanse directe investeringen in de E.E.G.-landen (1958, 1962, 1965)

Jaren	West-Duitsland	Frankrijk	Italië	Nederland	België	E.E.G.
(A) Directe investeringen van de Verenigde Staten in de E.E.G.-landen (\$ mln.)						
1958	179	126	44	44	27	420
1962	475	174	68	64	35	816
1965	605	320	185	101	139	1.350
(B) Totale bruto investeringen in vaste activa (\$ mrd.)						
1958	12,0	11,2	6,0	2,1	1,7	33,0
1962	22,6	14,3	9,8	3,2	2,6	52,5
1965	30,0	20,4	10,8	4,7	3,5	69,4
(C) Bruto investeringen in vaste activa van bedrijven in de industrie (\$ mrd.)						
1958	4,7 a)	4,2	1,8	0,7	0,6	12,0
1962	7,7 a)	5,5	3,2	1,1	1,1	18,6
1965	11,0 a)	6,6	2,7	1,5	1,2	23,0
(D) A in procenten van B						
1958	1,5	1,1	0,7	2,1	1,6	1,3
1962	2,1	1,2	0,7	2,0	1,3	1,6
1965	2,0	1,6	1,7	2,1	4,0	1,9
(E) A in procenten van C						
1958	3,8	3,0	2,4	6,3	4,5	3,5
1962	6,2	3,2	2,1	5,8	3,2	4,4
1965	5,5	4,8	6,9	6,7	11,6	5,9

a) Raming.

Bronnen:

- A: *Survey of Current Business*, oktober 1960, tabel 1, blz. 20; oktober 1964, tabel 3, blz. 10; september 1966, tabel 2, blz. 32.
 B: *Nationale Rekeningen 1955 - 1965*, Bureau voor de Statistiek der Europese Gemeenschappen, tabel 11/10 A, kolom 3.
 C: *Nationale Rekeningen 1955 - 1965*, Bureau voor de Statistiek der Europese Gemeenschappen, tabel 11/16, kolom 2, 3 en 4. De cijfers voor West-Duitsland werden geraamd op $0,6 \times$ (kolom 8 - kolom 6).

Europese Gemeenschappen (tabel, onder B), vind ik voor 1965 alléén voor Nederland en België cijfers welke in de buurt liggen van de door Jacobs gegeven percentages. Voor West-Duitsland en Frankrijk komt deze berekening uit op 2,0 resp. 1,6 pCt. (tabel, onder D), d.w.z. op cijfers welke tweemaal zo hoog zijn als die van Jacobs.

Het lijkt mij overigens minder zinvol de omvang van de Amerikaanse directe investeringen te relateren aan de totale bruto investeringen in vaste activa. Het ligt immers voor de hand uit deze laatste cijfers de overheidsinvesteringen alsmede de investeringen in woningen en in de landbouw- en dienstensector te elimineren (tabel, onder C). Aldus blijkt de relatieve betekenis der Amerikaanse directe investeringen in de E.E.G. in 1965 5,9 pCt. der productieve investeringen van bedrijven *in de industrie* uit te maken (tabel, onder E). Frankrijk ligt daarbij met 4,9 pCt. iets, doch niet veel, onder dit gemiddelde. Alleen in België is dit cijfer aanzienlijk hoger dan gemiddeld, doch dit is van recente datum en bewust door overheidsmaatregelen bevorderd. Ter vergelijking zijn in de tabel naast de gegevens voor 1965 ook die voor 1962 en 1958 aangegeven.

Drs. H. R. Wortmann

Naschrift.

Gegeven het bestaande statistische materiaal geef ik met Drs. H. R. Wortmann de voorkeur aan zijn tabel E. Daarin worden immers de Amerikaanse investeringen in „Mining, smelting, petroleum and manufacturing” (tabel

A) vergeleken met de investeringen van de E.E.G.-landen in „de extractieve industrie, de verwerkende industrie, de bouwnijverheid (geen woningen) en in elektriciteit, gas en water”.

Mijn opzet was de totale Amerikaanse investeringen te vergelijken met de totale investeringen in de E.E.G.-landen. Uiteraard niet om de overheidsinvesteringen erin te begrijpen (hoewel de overheidssector tussen de E.E.G.-landen nog wel varieert), maar vooral omdat „handel en overige diensten” eveneens penetratiemogelijkheden voor de Amerikanen bieden (bijv. bank- en verzekeringswezen). Landbouw en woningen zijn geen realistische mogelijkheden voor de Amerikanen en kunnen derhalve worden verwaarloosd. Opneming ervan heeft echter het voordeel van de eenheid van meting. Zou bijv. de Duitse investeringspenetratie in Nederland worden nagegaan dan zou de landbouw wel moeten worden opgenomen. Als rationalisatie achteraf denk ik dat ik geobsedeerd was door de gewoonte om bijv. op basis van de computerindustrie e.d. ach en wee te roepen, terwijl de Amerikaanse investeringen ten aanzien van het totaal der investeringen een belangrijk lagere omvang hebben.

Bovendien is er waarschijnlijk een statistische fout in mijn berekeningen geslopen. Daar ik echter de vergelijking van de heer Wortmann van de investeringen in extractieve, verwerkende, bouw- en energie-industrie in tabel E, bij de huidige stand van beschikbare data, zonder meer de beste benadering acht, heb ik dit niet meer nagerekend.

Principieel heeft een meer omvattende vergelijking zekere voordelen. In verhouding tot de relatieve exactheid van tabel E is zij echter te arbitrair.

Drs. H. Jacobs

Sparen bij het spaarkasbedrijf: een aantrekkelijke mogelijkheid?

De heer J. Rodenburg heeft, zoals blijkt uit zijn in *E.-S.B.* van 24 januari jl. onder bovenstaande titel gepubliceerde artikel, een onderzoek naar de werkwijze van het spaarkasbedrijf ingesteld en is tot de conclusie gekomen dat deze bedrijfstak zijn belangrijke functie — het bereiken van een zo hoog mogelijk totaalrendement — slechts op povere wijze vervult. De essentie van het spaarkasbedrijf wordt door schrijver niet aangevochten. Wel echter de wijze waarop volgens hem het conventionele spaarkasbedrijf zijn werk verricht. Met name wijst hij op het zeer dure acquisitie-apparaat en de eenzijdige belegging, uitsluitend in vaste rentedragende waarden. De essentie van het spaarkasbedrijf — het bijeenbrengen van een groep van spaarders met het doel gezamenlijk een bezit op te bouwen — is in principe niet afkeurenswaardig. Op deze wijze kunnen velen profiteren van de voordelen van groepssparen: grotere bedragen, grotere mogelijkheden.

Terecht stelt schrijver, dat bij spaarkasondernemingen de hoogte van de uiteindelijke uitkering niet vaststaat, hetgeen bij een levensverzekeringmaatschappij wel het geval is. Het principe van de tontine — grondslag van de overeenkomst — houdt in, dat de stortingen ooit gedaan in de spaarkas met het daarbij gevormde rendement (de jaarlijkse opbrengsten alsmede de groei van het gevormde vermogen) geheel ten goede komen aan de overlevenden uit de indertijd gevormde groep. Hierdoor wordt het volgende werkstelligd:

1. het totale rendement wordt in de einduitkering aan de overlevende deelnemers doorgegeven;

2. de winst op sterfte verdwijnt wat betreft het spaargedeelte niet in de bedrijfswinst van de onderneming, doch wordt eveneens aan de overlevenden uitgekeerd;

3. de winst op afkopen valt óók aan de overlevenden toe.

Een dergelijke groep spaarders mag dus goede resultaten verwachten als a. de acquisitiekosten tot een aanvaardbaar minimum worden beperkt en b. de beleggingen niet alleen in de vaste rentedragende sector worden ondergebracht, doch eveneens in de sectoren aandelen en onroerend goed. Wat de voorwaarde genoemd onder b betreft wijst schrijver door middel van voetnoot 1 op de beleggingsmethode van het Algemeen Beleggings Consortium, een onderneming die de conservatieve beleggingspolitiek van de conventionele spaarkasbedrijven heeft doorbroken. Schrijver zou evenwel volledig zijn geweest, indien hij er eveneens op gewezen had dat het Algemeen Beleggings Consortium óók wat betreft de in rekening te brengen kosten van administratie en beheer — 5 pCt. van het ingeschreven bedrag — zich distantieert van het conventionele spaarkasbedrijf, dat zoals schrijver stelde in doorsnee 9 pCt. in rekening brengt.

Drs. W. M. H. M. Jansen

Naschrift

In mijn beschouwing over de gang van zaken bij het spaarkasbedrijf heb ik een algemeen beeld willen geven en daarom gewerkt met de door de Verzekeringskamer gepubliceerde totaalcijfers van alle spaarkasbedrijven. Individueel bleken er zowel gunstige als ongunstige uitzonderingen voor te komen, die ik niet alle kon vermelden. T.a.v. de wezenskenmerken (het zeer dure acquisitie-apparaat en de vastrentende beleggingen) heb ik gesproken van „het conventionele spaarkasbedrijf”, d.w.z. de 7 bij de N.V.B.S. aangesloten ondernemingen. Het A.B.C. maakt hiervan geen deel uit.

J. Rodenburg

Oppassen met percentages

Met belangstelling heb ik kennis genomen van het artikel onder bovenstaande titel, dat dR in *E.-S.B.* van 21 februari jl. schreef naar aanleiding van enige opmerkingen, door mij gemaakt volgens de samenvatting van mijn inleiding voor de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. dR heeft bezwaar dat in de samenvatting van mijn inleiding het genoemde percentage van 6,8 doorstromenden uit het lagere milieu wordt gevolgd door de opmerking: „Dit geringe percentage doorstromenden voor een groepering, die ruim de helft van de Nederlandse bevolking uitmaakt, kan moeilijk als bevredigend worden beschouwd”. Het lag echter geenszins in mijn bedoeling met deze zin de ondervertegenwoordiging van de lagere sociale milieus bij de scholieren van het v.h.m.o. aan te tonen. Dit is wél gedaan in de aanvang van de samenvatting, waarin betreffende de motivering van onze werkgroep werd opgemerkt, dat zij werd getroffen door het

verschijnsel dat in de Nederlandse welvaartsstaat omstreeks 1960 de desbetreffende statistieken toonden, dat een jongen afkomstig uit het milieu der vrije beroepen en hogere employés gemiddeld een zeer veel grotere kans maakt tot het v.h.m.o. te worden toegelaten dan een leeftijdsgenoot uit het milieu der niet-agrarische handarbeiders.

De statistische gegevens waarop deze uitspraak berust, zijn reeds enige jaren geleden gepubliceerd. Zij werden door mij ontleend aan een artikel van Drs. R. Ruiters, hoofd van de afdeling Onderwijs en Cultuur van het Centraal Planbureau, getiteld „Groeï en stagnatie van het v.h.m.o.“, gepubliceerd in *E.-S.B.* van 8 april 1964, blz. 319-320. Onderstaande statistiek geeft een volledig overzicht van de desbetreffende cijfers.

Toegelatenen tot het v.h.m.o. per beroepsgroep van de vader, 1960

(in pCt. van de twaalfjarigen)

	j.	m.	m. in pCt. van j.
Vrije beroepen	85	80	94
Employés: hoog	85	79	93
middelbaar	68	56	82
laag	20	12	60
Onderwijzend personeel	59	52	88
Bedrijfschoufden in niet-agrarische bedrijven:			
met personeel	23	20	87
zonder personeel	9	5	56
Bedrijfschoufden in agrarische bedrijven:			
met personeel	15	10	67
zonder personeel	4	2	50
Niet-agrarische arbeiders	5	2	40
Agrarische arbeiders	4	1	25

Vraagt men zich af, in welke mate het lagere milieu en in het bijzonder het handarbeidersmilieu in het v.h.m.o. ondervertegenwoordigd is, dan spreken, naar het mij voorkomt, bovenstaande cijfers een duidelijke taal.

F. van Heek

Naschrift

Dat spreken die cijfers zeker en ik ben Prof. van Heek dan ook erkentelijk voor het cijfermateriaal dat hij nog eens aandraagt. Alleen was het mij daar nu net niet om te doen. Ook ik ben van mening — en dat heb ik toch wel duidelijk laten uitkomen — dat er aan die zogeheten democratisering van het onderwijs nog heel wat valt te sleutelen. Waar het mij echter om ging, was te laten zien dat een bepaald percentage en een zeker verhoudingsgetal, die geen enkele relatie met elkaar vertoonden, toch in één context werden geplaatst, waardoor de suggestie werd gewekt van een grotere ondervertegenwoordiging van de lagere sociale milieus in het v.h.m.o. dan de feitelijke en waardoor een verkeerde interpretatie van het bewuste percentage van 6,8 in de hand werd gewerkt, hetgeen ik — gezien het belang van deze zaak — betreunde.

Prof. van Heek schrijft nu: „Het lag geenszins in mijn bedoeling met deze zin de ondervetegenwoordiging: . . . . aan te tonen. Dat is wél gedaan in de aanvang van de samenvatting. . . .”. Daarmee ontkoppelt hij dus die 6,8 pCt. en „ruim de helft”. Wel, dat was nu juist de strekking van mijn commentaar.

dR

Zojuist verschenen!

een analyse van de bouwmarkt en een prognose van de vraag naar bouwcapaciteit tot 1975

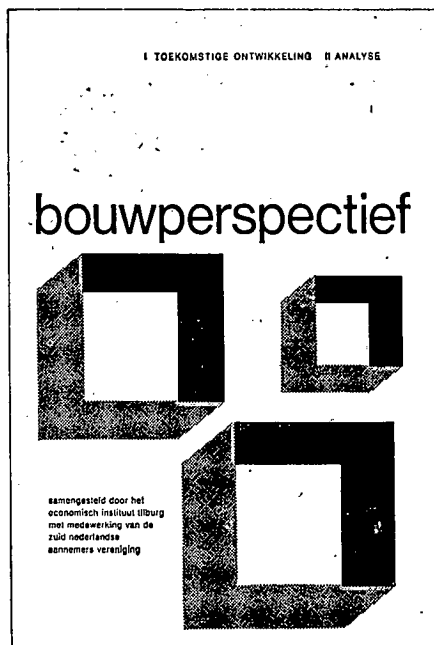
Bouwperspectief

I Analyse

II Toekomstige ontwikkeling

Samengesteld door het Economisch Instituut Tilburg met medewerking van de Zuid Nederlandse Aannemers Vereniging

Met een voorwoord door prof. dr. J. J. J. Dalmulder, directeur van het Economisch Instituut Tilburg 1968, 21 x 29,5 cm, 196 blz., 76 tabellen, 35 pagina's grafieken, 4 pagina's schema's, 3 bijlagen, f 45,—

Bouwperspectief omvat een analyse van de situatie op de bouwmarkt in het recente verleden (na 1955) en een prognose van de vraag naar bouwcapaciteit tot 1975.

In deel I, *Analyse*, wordt aandacht besteed aan de vraag, in hoeverre de wijzigingen in de vraag- en aanbodverhoudingen welke zich de laatste jaren hebben voorgedaan op de bouwmarkt, van invloed zijn geweest op de marktpositie van het kleinaannemersbedrijf.

De prognose van de vraag naar bouwcapaciteit tot 1975 (deel II) is gemaakt met behulp van de multipale regressie-analyse. Hiertoe is de ontwikkeling van de vraag in het verleden onderzocht op die factoren welke haar het beste verklaren. Evenals bij deel I beperkt het rapport zich hierbij niet tot de bouwmarkt als geheel, maar geeft gedetailleerde conclusies over de deelmarkten, woningen, bedrijfsgebouwen, bijzondere gebouwen, agrarische gebouwen, onderhoud, herstel en verbouw.

Als marktverkenning lijkt 'Bouwperspectief' van groot belang te zijn voor alle ondernemers die betrokken zijn bij het bouwgebeuren: bouwbedrijven en aannemersbedrijven, maar ook toeleveringsbedrijven als steenfabrieken en de houtverwerkende industrie. Gezien de aard van het onderwerp moet dit rapport zeker ook ingezien worden door die instanties welke met de arbeidsvoorziening, planning en ruimtelijke ordening te maken hebben.

Universitaire Pers Rotterdam

De expediteursfunctie en de vervoersontwikkeling

In *E.-S.B.* van 20 december 1967 bespreekt Dr. J. D. de Haan de functie van de expediteur in het kader van de huidige vervoersontwikkeling. Hij geeft een goed beeld van de bestaande problematiek waarbij echter niet steeds aan de indruk is te ontkomen, dat deze hier en daar speciaal vanuit het gezichtspunt van de vervoerder is belicht. Een enkele kanttekening moge daarom nog van de kant van „de expediteur” worden gegeven ter aanvulling.

De expediteur is in wezen een bemiddelaar tussen hen, die goederen te transporteren hebben, en hen, die transportgelegenheid verschaffen. Hij dient allereerst te zijn de adviseur van zijn cliënt, de verlader, die hij bij het zoeken naar de meest verantwoorde transportmogelijkheden ter zijde moet staan. Daarvoor en van diens zijde dient hij ook allereerst zijn vergoeding te ontvangen, zo goed als hij uiteraard betaald dient te worden voor de verdere door hem terwille van een goed verloop van het transport verrichte handelingen.

Gezien de grote verscheidenheid op het gebied van transport is het begrijpelijk dat in de kring van expediteurs specialisatie is opgetreden: naar transportkeuze (bijv. spoorwegen), naar goederen (bijv. bloembollen), naar situering (bijv. douane-expeditie) enz. Het is tevens begrijpelijk dat velen naast de functie van expediteur andere taken op het terrein van het vervoer zijn gaan verrichten of nauwere relaties met deze sectoren hebben aangegaan, zo goed als bedrijven in die sectoren werkzaam op hun beurt redenen zagen zich tot het werkgebied van de expediteur aangetrokken te gevoelen. Dat dit soms tot verwarring en misstanden aanleiding heeft gegeven, kan niet worden ontkend, maar mag geen reden zijn de rol en het nut van de bonafide expediteur nu en in de toekomst te onderschatten.

Juist de toenemende gecompliceerdheid van het transportwezen en de interdependentie van de verschillende hiervan deel uitmakende vervoerstakken, onderling en in samenwerking met de andere sectoren van het economisch leven,

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en Omstreken Maliesingel 2, Utrecht

vraagt, ter spoedige aanvulling van het secretariaat, een

E C O N O O M

Deze zal een belangrijk aandeel moeten nemen in de op bevordering van nijverheid en handel gerichte werkzaamheden van de Kamer. Tot de vraagstukken die hij krijgt te behandelen, kunnen o.m. behoren: werkgelegenheid; ruimtelijke aangelegenheden in het bijzonder m.b.t. bedrijfsterreinen, woning- en bedrijfspandenbouw, verkeer; handels- en produktiviteitsbevordering; middenstandsangelegenheden; belastingen; onderwijs etc. Zijn werk draagt enerzijds het karakter van studie, documentatie, rapportering, anderzijds bestaat het uit voorlichting en belangenbehartiging, wat hem in veelvuldig contact zal brengen met bedrijven, overheidsinstanties, organisaties e.a.

Bij de vervulling van de vacature zal worden geadviseerd door de Nederlandse Stichting voor Psychotechniek te Utrecht. Kandidaten die op enige jaren bedrijfservaring kunnen wijzen, genieten de voorkeur.

Leeftijd omstreeks 30 jaar.

Pensioenvoorziening: Alg. Burgerlijk Pensioenfonds.

Geen aftrek van AOW-/AWW-premie.

Eigenhandig geschreven sollicitatiebrieven met recente pasfoto te richten aan de secretaris van de Kamer, Maliesingel 2, Utrecht, met vermelding van „vertrouwelijk” op de enveloppe.

Naschrift

zullen de behoefte aan een bekwame „transportadviseur” eerder doen toenemen dan verminderen. Vele ondernemingen hebben zich in de loop van de tijd gerealiseerd dat zij het vervullen van de expediteursfunctie efficiënter aan daarin gespecialiseerde bedrijven kunnen overlaten. Dat deze laatste open moeten staan voor een meer verantwoorde samenwerking en waar mogelijk en nodig een zekere integratie met die bedrijven en hun organisaties, die op andere gebieden van het transport werkzaam zijn, wordt ook door de expediteur gerealiseerd, en de bereidheid hiertoe het zijne bij te dragen, is groeiende. Nader overleg en verdere studie over dit onderwerp door alle betrokkenen kan ongetwijfeld ook voor hen van nut zijn. Het artikel van Dr. de Haan vormt daartoe zeker een bijdrage!

K. Staab

Gaarne mijn dank aan de heer Staab voor zijn belichting van dit vraagstuk van de zijde van de expediteur. Door mij is de toekomstige behoefte aan de werkzaamheden van de onafhankelijke expediteur nagegaan aan de hand van de ontwikkelingen op vervoersgebied en vanuit het vervoer benaderd.

Gezien — nog eens samengevat — de nieuwe vervoers-technieken, de schaalvergroting bij de vervoersmaatschappijen en het verladend bedrijfsleven, de tendens tot verticale integratie in het vervoer en de ontwikkeling van de Europese economische integratie, zie ik toch eerder een vereenvoudiging van het transportwezen optreden. Zulks wil echter niet zeggen dat er voor de individuele expediteur in de toekomst geen mogelijkheden meer liggen.

Dr. J. D. de Haan, m.b.a.

GEMEENTE ROTTERDAM

Bij het **GEMEENTELIJK REKENCENTRUM**, dat tot taak heeft de voor automatisering in aanmerking komende werkzaamheden voor de gehele gemeente Rotterdam te ontwikkelen en uit te voeren wordt een medewerker gezocht, die zal worden belast met de

LEIDING VAN DE ONTWERPGROEP

(inclusief de programmering)

en die tevens als

PLAATSERVANGER VAN HET HOOFD VAN HET REKENCENTRUM

zal dienen op te treden.

Voor deze zelfstandige en perspectief biedende functie, welke zich uitstrekt over een breed arbeidsterrein, komen gegadigden in aanmerking die aan de volgende eisen voldoen:

- het bezit van een uitgebreide ervaring met computertoepassingen in grote particuliere of overheidsinstellingen;
- een academische opleiding hebben genoten dan wel in de huidige functie werkzaamheden op academisch niveau verrichten;
- tenminste 35 jaar oud zijn.

Naast leeftijd en opleiding speelt de mate van de opgedane ervaring een belangrijke rol bij de vaststelling van het salaris.

Bij de selectie zullen de resultaten van een psychologisch onderzoek mede van invloed zijn.

Brieven met volledige inlichtingen worden binnen 14 dagen onder nr. 73/0936 gaarne ingewacht bij de chef van het Bureau Personeelvoorziening, stadhuis, Rotterdam.

Geld- en kapitaalmarkt

GELDMARKT

Terwijl in de week van 12 tot en met 19 februari de bankbiljettencirculatie slechts in zeer geringe mate veranderde, schiep een overschot van betalingen boven ontvangsten van de Staat (midden februari vond de maandelijkse uitkering aan de gemeenten plaats) voor de banken de gelegenheid de eertijds bij De Nederlandsche Bank opgenomen voorschotten in rekening-courant vrijwel geheel af te lossen en nog een bescheiden kasreserve op te bouwen. De daggeldrente heeft met een daling gereageerd. Op 19 februari werd het tarief door de daartoe bevoegde commissie, na op 16 februari tot 2½ pCt. te zijn gedaald, op 2 pCt. gesteld, een peil dat in geen jaren was bereikt. In 1967 werd 2½ pCt. als laagste grens van de daggeldrente beschouwd; in 1966 daalde de rente niet beneden 3½ pCt. De markt kan niet als bijzonder ruim worden beschouwd, zodat wellicht sprake is van een enigszins ander beleid.

De jaarcijfers, die thans betreffende de handelsbanken bekend zijn, verschaffen ons onderstaande gegevens ten aanzien van de kredietverlening. Hierbij moet worden opgemerkt, dat in september De Nederlandsche Bank met een nieuwe reeks is begonnen. Het verschil tussen de cijfers van eind 1966 en 1967 moest derhalve, zo goed als dit ging, worden gecorrigeerd.

	Mutaties	
	1966	1967
	(in mln. gld.)	
Particuliere sector	1.011	2.119 (1.957)
Kort krediet	461	1.744 (1.675)
Middellang krediet	550	375 (282)
Kapitaalmarktbeleggingen	— 81	425
Krediet lagere overheid	297	76
Totaal	1.227	2.458

Tussen haakjes: gecorrigeerde cijfers.

Duidelijk komt uit de cijfers naar voren, dat de expansie in de particuliere sector bijzonder groot is geweest. De sterke stijging van het korte krediet compenseerde ruimschoots de wat minder grote uitbreiding van het middellange krediet. De kapitaalmarktbeleggingen werden met een fors bedrag verhoogd, een opmerkelijke wijziging in het beleid vergeleken met 1966, toen deze beleggingen per saldo werden verminderd. De kredietverlening aan de lagere overheid liep sterk terug. In totaal breidde het actieve bruto bedrijf der banken zich in 1967 tweemaal zo sterk uit als in het voorafgaande jaar.

Uiteraard heeft dit ook monetaire gevolgen gehad. De geldschepping via het bankwezen is in 1967 belangrijk größer geweest dan in 1966. Om de desbetreffende bedragen te benaderen, moet men van de totalen in bovenstaande tabel de mutaties in het kapitaal, de reserves, op lange termijn aangetrokken gelden en eigenlijke spaargelden aftrekken, waarbij voorts rekening moet worden gehouden met de stijging van de bedragen waarvoor de gebouwen zijn gewaardeerd (grotendeels de post „Diverse binnelandse activa”). De berekening levert voor 1966 een geldschepping op van ca. f. 875 mln.; voor 1967 van ca. f. 1.680 mln. Hieruit blijkt duidelijk dat ons land er het vorige jaar nog niet in is geslaagd de inflatoire besteding geheel onder de knie te krijgen.

KAPITAALMARKT

In de rij der emittenten schijnt de Bank voor Nederlandsche Gemeenten vlak achter de Staat te staan. Zodra een staatslening onder dak is gebracht, wordt deze bank in de gelegenheid gesteld een beroep op de publieke markt te doen. De thans aangekondigde emissie betreft f. 150 mln. 6½

pCt. 25-jarige obligaties met een effectief rendement van 6,62 pCt. Ter vergelijking diene, dat de jongste staatslening een effectief rendement verschafte van 6,55 pCt.

De totale besparingen door middel van inleggingen op spaarbankboekjes en spaarrekeningen incl. geraamd vergoede rente hebben in 1967 de cijfers over 1966 verre achter zich gelaten. In totaal bedroegen de besparingen f. 3.126 mln. in 1967 tegenover f. 2.074 mln. een jaar eerder. De traditionele spaarbanken namen hiervan f. 2.348 mln. (f. 1.799 mln.) voor hun rekening, de handelsbanken f. 778 mln. (vorig jaar f. 275 mln.).

KOERSSTAAT

Indexcijfers aandelen (1953 = 100)	29 dec. 1967	H. & L. 1968	16 febr. 1968	23 febr. 1968
Algemeen	374	378 — 359	362	367
Internationale concerns	514	523 — 495	499	511
Industrie	357	359 — 343	345	344
Scheepvaart	109	113 — 107	108	108
Banken en verzekering	185	185 — 179	184	186
Handel enz.	168	170 — 160	163	164

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a)			
Kon. Petroleum	f. 155,60	f. 154,60	f. 156
Philips	f. 127,40	f. 119,20	f. 118,70
Unilever, cert.	f. 108,40	f. 105,40	f. 107,90
Zout-Organon	f. 160	f. 156,50	f. 158
Hoogovens, n.r.c.	f. 125,40	f. 111,50	f. 117,80
A.K.U.	f. 66	f. 70,70	f. 71,10
AMRO-Bank	f. 47,20	f. 46,90	f. 47,40
Nat. Nederlanden	619	610	638
K.L.M.	f. 276	f. 189	f. 197,50
Robeco	f. 228,40	f. 224,80	f. 227

New York			
Dow Jones Industrials	905	836	849

Rentestand			
Langlopende staatsobligaties b)	6,27	6,38	6,35
Aandelen: internationales b) ..	4,0		
lokales b)	4,2		
Disconto driemaands schatkist- papier	4½	4½	4½

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.
b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. Jongman

ALGEMENE NEDERLANDSE VERENIGING VOOR VREEMDELINGENVERKEER (ANVV)

zoekt als tweede kracht voor onlangs opgerichte afdeling TOERISTISCHE RESEARCH een

JONG ECONOMOON

bij voorkeur gespecialiseerd in econometrie en goed bekend met statistische methoden.

Geboden wordt een unieke gelegenheid om zich te verdiepen in een veelomvattend onderwerp, dat snel in belang stijgt en waaromtrent nog betrekkelijk weinig bekend is.

Salariëring en arbeidsvoorwaarden zijn in hoofdzaak afgestemd op de Rijksregeling.

Schriftelijke sollicitaties aan het adres der Vereniging, Parkstraat 38, Den Haag.

Recente publikaties

D. H. Aldcroft, red.: *The Development of British Industry and Foreign Competition 1875-1914*. University of Glasgow Social and Economic Studies. Allen & Unwin, Londen 1968, 384 blz., 60 sh.

Een serie „case studies” over de ontwikkeling van de belangrijkste Britse industrieën gedurende de periode 1875-1914 tegen de achtergrond van de buitenlandse concurrentie en de daarop gerichte Engelse maatregelen. Steeds is zo veel mogelijk getracht weer te geven de mate van progressiviteit van de Engelse industrieel in zijn pogingen fabricagemethoden te verbeteren,

nieuwe in te voeren, aangepast aan de nieuwe omstandigheden. Inhoud:

Preface;
D. H. Aldcroft — Introduction: British industry and foreign competition;
A. J. Taylor — The coal industry;
P. L. Payne — Iron and steel manufactures;
R. E. Tyson — The cotton industry;
E. M. Sigsworth en J. M. Blackman — The wollen and worsted industries;
P. Head — Boots and shoes;
S. B. Saul — The engineering industry;
I. C. R. Byatt — Electrical products;
H. W. Richardson — Chemicals;

T. C. Barker — The glass industry;
D. H. Aldcroft — The mercantile marine;
Bibliographies;
Index.

J. J. Martin: *Bayesian Decision Problems and Markov Chains*. Publications in Operations Research no. 13. John Wiley, New York 1967, 202 blz., 103 sh.

Inhoud (verkort): Introduction — Families of distributions closed under sampling — Adaptive control problems — Expected steady-state probabilities and related quantities — Terminal control problems — Distribution theory — Fixed sample size analysis — Specific results for a two-state Markov chain — Concluding remarks.

**Het is
helemaal
geen
wonder**

dat het advertentievolume van E.-S.B. zo sterk groeit.

Er zijn namelijk weinig bladen, die zo goed zijn ingevoerd bij de leiding van het Nederlandse bedrijfsleven (en daar nog terdege gelezen worden ook!) als E.-S.B.

Dit is geen loze bewering, maar de keiharde conclusie van het lezerskringrapport, dat door een ter zake kundige op grond van een uitvoerige enquête werd uitgebracht.

Vraagt u het ons eens ter lezing (71 pagina's) en u weet waar u het zoeken moet als u Mijnheer zelf iets te zeggen hebt.

Adm. E.-S.B. - Postbus 42 - Schiedam.

Bureau voor Marketing Management

Dr. A. D. Bonnet

Voor objectief overleg en wetenschappelijke beoordeling van uw marketingwegen en -mogelijkheden

Huize 't Eiland - Bergambacht (Z.H.) - tel. 01825-607

PIERSON, HELDRING & PIERSON BANKIERS

zoeken voor hun kantoren te Amsterdam en 's-Gravenhage

beleggingsdeskundigen

Candidaten dienen enige jaren ervaring te hebben en over een goede stijl te beschikken.

Leeftijd tot 35 jaar.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan de afdeling Personeelszaken, Herengracht 206-214, Amsterdam-C of Korte Vijverberg 2, 's-Gravenhage.

Mr. A. G. F. Lindeyer: Prisma-belastinggids 1968. Prisma no. 1301. Het Spectrum, Utrecht 1968, 255 blz., f. 2,25.

Sterker nog dan bij vroegere edities van deze gids, is deze nieuwe afgestemd op de problemen rond het invullen van het aangiftebiljet. Daartoe wordt het laatste op de voet gevolgd. Naast deze puntsgewijze bespreking volgt nog een aantal hoofdstukken over diverse onderwerpen afzonderlijk,

hetgeen meer inzicht verschaft in de onderlinge samenhang. Bovendien geeft deze gids aan op welke terreinen men fiscaal „vooruit moet leren denken”.

H. A. Adler: Sector and project planning in transportation. World Bank Staff Occasional Papers 4. I.B.R.D., John Hopkins Press, Baltimore 1967, 78 blz., \$ 1,50.

Bevat twee korte studies: 1. Preparing transport sector programs, 2. Econo-

mic evaluation of transport projects, alsmede een bijlage, getiteld: Terms of reference for a transport survey.

E. Beekman: De invloed van de BTW op de administratie. Æ. E. Kluwer, Deventer 1968, 64 blz., f. 6,50.

Dit boekje behandelt problemen als de invloed van de BTW op facturering, verkoop-, inkoop-, kostprijs- en voorraadadministratie, boekhouding en op de automatisering.

MARBON N.V.

de Europese dochter van de Borg Warner Corporation, met chemische fabrieken in Amsterdam en Schotland en verkoopbelangen in geheel Europa, zoekt een

CONTROLLER

Hij zal op het hoofdkantoor in Amsterdam de leiding krijgen over de verschillende administratieve afdelingen, waarbij hij tevens verantwoordelijk zal zijn voor budgettering, systeemanalyse en de automatisering van de administratie. Het is de bedoeling dat hem na enkele jaren tevens de leiding kan worden toevertrouwd over de administratie van alle andere Europese belangen. Voor deze topfunctie gaan de gedachten uit naar een econoom of register-accountant met ruime administratief-organisatorische ervaring in leidinggevende posities. Ervaring in internationaal verband strekt tot aanbeveling. Beheersing van de moderne talen is noodzakelijk.

Met de hand geschreven sollicitatiebrieven vergezeld van een recente pasfoto voor 8 maart a.s. te richten aan de Nederlandse Stichting voor Psychotechniek, Wittevrouwenkade 6, Utrecht, onder nummer ESB 105126.

Weten uit welke hoek de wind waait...

ARTIKEL	NUMMER	VOORRAAD KG/LTR	PRIJS PER EENHEID	WAARDE	VOORRAAD KG/LTR	PRIJS PER EENHEID	WAARDE	ARTIKEL	NUMMER
BENZINE NORMAAL	4322	825.655	0,51	421.048,05	BENZINE NORMAAL	825.655	0,51	BENZINE NORMAAL	4322
BENZINE SUPER	4323	436.224	0,55	239.923,20	BENZINE SUPER	436.224	0,55	BENZINE SUPER	4323
GAS-OLIE	4324	624.583	0,42	262.324,86	GAS-OLIE	624.583	0,42	GAS-OLIE	4324
MOTOR-OLIE 1	4658	142.136	2,80	117.980,80	MOTOR-OLIE 1	142.136	2,80	MOTOR-OLIE 1	4658
MOTOR-OLIE 2	4659	68.040	3,10	210.924,00	MOTOR-OLIE 2	68.040	3,10	MOTOR-OLIE 2	4659
STOOKOLIE 1	5432	568.823	0,26	147.893,98	STOOKOLIE 1	568.823	0,26	STOOKOLIE 1	5432
STOOKOLIE 2	5433	215.206	0,18	38.737,08	STOOKOLIE 2	215.206	0,18	STOOKOLIE 2	5433
STOOKOLIE 3	5434	896.538	0,12	107.584,56	STOOKOLIE 3	896.538	0,12	STOOKOLIE 3	5434
OLIE 10 W/30	6226	12.410	3,60	44.676,00	OLIE 10 W/30	12.410	3,60	OLIE 10 W/30	6226
OLIE 20 W/40	6825	90.324	4,20	379.360,80	OLIE 20 W/40	90.324	4,20	OLIE 20 W/40	6825

Weten hoe de eisen van de markt en de mogelijkheden van de onderneming op elkaar afgestemd kunnen worden. Daarvoor is actuele informatie nodig. Een computer van het Siemens Systeem 4004 levert die informatie op ieder moment en - dank zij de optimale prijs/prestatieverhouding - tegen de laagste kosten.

Reken hierbij: moderne software, vakkundige opleiding, hulp bij het programmeren, een Siemens rekencentrum in Den Haag en een goed functionerende service-organisatie - dan weet U uit welke hoek de wind waait! Schrijf of bel naar de afdeling Informatieverwerkende Systemen van Siemens in Den Haag, Huygenspark 38-39, telefoon 624041. Wij geven U graag alle inlichtingen.

Informatieverwerking
SIEMENS SYSTEEM 4004

KNTU SPINNERS N.V. - ENSCHEDE

In opdracht van de directie van KNTU Spinners N.V. te Enschede — een onderneming die als divisie deel uitmaakt van het textielconcern de Koninklijke Nederlandse Textiel-Unie N.V. — zoeken wij contact met gegadigden voor de positie van

controller

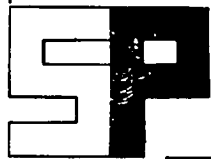
De „divisie“ bestaat uit een centrale staf en een vijftal productiebedrijven, die elk over een eigen administratief apparaat beschikken; de totale personeelsbezetting is ca. 2500 man.

Er wordt gebruik gemaakt van de diensten van het in concernverband opererende Rekencentrum.

Van de controller die tot de centrale divisiestaf behoort en rechtstreeks onder de directie ressorteert, wordt een belangrijke inbreng verwacht bij de vaststelling van het financieel-economische en administratieve beleid.

Daarnaast geeft hij leiding aan de gehele administratieve organisatie.

Voor de vervulling van deze functie denken wij aan een econoom die een ruime ervaring heeft opgedaan in financiële-, bedrijfseconomische- en administratief-organisatorische aangelegenheden en bij voorkeur bekend is met de mogelijkheden van de elektronische informatieverwerking. Organisatorisch inzicht, belangstelling voor technische- en commerciële processen alsmede goede contactuele vaardigheid zijn vereist. Leeftijd tot 40 jaar.

Belangstellenden, die geen bezwaar hebben tegen een psychotechnisch onderzoek kunnen zich voor sollicitatie onder nr. KS 23 richten tot onze adviseur voor personeelsbeleid en organisatie Drs. W. G. P. Braam **STICHTING PERSONEELSBELEID, TELGEN 13, HENGLO (O.)**.

Bij de

NOORDELIJKE ECONOMISCHE TECHNOLOGISCHE ORGANISATIE

vaceert de functie van

DIRECTEUR

Voor deze functie is een academische opleiding, organisatievermogen en ruime ervaring in contacten met bedrijfsleven en overheidsorganen vereist.

Salariëring zal — afhankelijk van ervaring — liggen in de schaal f 38.500,— tot f 44.000,—, welke schaal in overeenstemming met de trend van de overheidsalarissen periodiek wordt herzien.

Gegadigden wordt verzocht hun sollicitatie, voorzien van recente foto, volledig curriculum vitae en afschriften van stukken, welke ter ondersteuning van de sollicitatie kunnen dienen, te zenden aan de voorzitter van het bestuur, Prof. Dr. D. J. Gerritsen, Emmalaan 11, Haren (Gron.).

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft, waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.

2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.

3e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraard zonder sensatie.

4e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.

5e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

6e Mededelingen en aankondigingen van de Vereniging Effectenbescherming.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.